

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра банківського бізнесу

СВІРСЬКИЙ Володимир Андрійович

Інтерактивні методи впровадження фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах / Interactive methods of implementing financial literacy in secondary schools

спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійна програма – Управління закладами освіти

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ОСФІНм – 21
В. А. Свірський

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, О. О. Іващук

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **О.В. Дзюблюк**

ТЕРНОПІЛЬ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ.....	9
1.1. Систематизація знань населення України у сфері фінансової грамотності.....	9
1.2. Напрями запровадження фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах	17
1.3. Формування основної компетентності фінансової грамотності в курсах загальноосвітніх закладів	25
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	30
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНІ ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ.....	31
2.1. Форми навчання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах в сучасних умовах.....	31
2.2. Технології навчання фінансової освіченості у загальноосвітніх закладах в Україні	42
2.3. Значення інноваційних технологій навчання фінансової обізнаності в загальноосвітніх закладах за новітніх реалій	49
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	56
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ НАВЧАННЯ ФІНАНСОВОЇ ОБІЗНАНОСТІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ.....	57
3.1. Застосування новітніх інформаційних засобів у ході навчання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах.....	57
3.2. Міжнародний досвід навчання фінансової грамотності учнів в загальноосвітніх закладах.....	61
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	70
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:	77

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Фінансова грамотність передбачає володіння економічними насамперед, фінансовими термінами та категоріями, що надає можливість фізичній особі незалежно розглядати та оцінювати головні тенденції економічного розвитку країни та згідно з обставинами розкривати моделі особистої фінансової безпеки і фінансової поведінки. Орієнтуючись на ринок праці, до сьогоденних пріоритетів доцільно віднести вміння громадян оперувати подібними технологіями і знаннями, які задовольняють вимоги суспільства і підгодовують людей до сучасних взаємовідносин в даному суспільстві. Запровадження фінансової освіти в загальноосвітніх закладах надає можливість створювати фінансові компетенції, потрібні в щоденному економічному житті під час реалізації усяких економічних ролей. В Концепції проведення реалізації політики держави у галузі реформування загальної середньої освіти «Сучасна школа України» на період до 2029 р. головними компетентностями, поміж інших, визначені фінансова грамотність і підприємливість.

Розгляд стану готовності науково-педагогічних колективів до проведення фінансового виховання школярів у загальноосвітніх закладах посвідчує, що ступінь їхньої фінансової грамотності не надає можливості вирішувати задачі, які пов'язані з підготовкою учнів до життя в динамічних економічних і фінансових умовах. Тому актуалізується питання підготовки майбутніх вчителів загальноосвітніх закладів до розроблення та введення дійових технологій, методів та форм навчання школярів, які скеровані на формування їх фінансової грамотності, які здатні підняти успішність економічного та фінансового виховання української молоді.

Актуальність дослідження зумовлена недостатчею методичних вказівок для науково-педагогічних працівників з проблем соціальної освіти і фінансової грамотності учнів; браком системного підходу до об'єднання фінансової та соціальної освіти теперішніх школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування фінансової грамотності громадян як одного з пріоритетів політики держави в теперішніх умовах аналізувала Д. В. Радзішевська [61], В. О. Корнівська дослідила ознаки грошового ринку України в умовах низького ступенем фінансової культури громадян [31], імовірні напрями зростання фінансової грамотності домашніх господарств з врахуванням позитивної закордонної практики визначила Т. О. Кізіма [25], вплив економічного світогляду на фінансову грамотність молодих людей розробила Л. А. Зюман [23], змістові елементи введення фінансової грамотності в загальноосвітні українські заклади аналізувала Т. С. Смовженко [74; 75].

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає у вивченні особливостей інтерактивних методів впровадження фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах, обґрунтування шляхів їхнього практичного запровадження.

Для досягнення поставленої мети передбачено постановку, формулювання і вирішення таких наукових і прикладних задач:

- систематизувати знання відносно узагальнення знань громадян в галузі фінансів;
- дослідити шляхи реалізації фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах;
- обстежити формування головної компетентності фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах;
- показати потребу навчання молоді керуванню грошовими коштами та показати особливості формування фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах;
- упорядкувати досвід навчання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах в теперішніх умовах;

- обґрунтувати успішність застосування інтерактивних методів і практично зорієнтованих ігор в ході навчання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах з метою зростання пізнавальної зацікавленості учнів до головних складових фінансової грамотності і розвитку в дітей і молоді практичних навичок та умінь успішного керування власними фінансами;

- вивчити застосування новітніх інформаційних засобів викладення фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах;

- дослідити іноземну досвід відносно властивостей формування фінансової грамотності школярів і молоді та удосконалити заходи відносно підвищення фінансової грамотності населення в Україні.

Об'єктом дослідження є викладання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах.

Предметом дослідження є впровадження інтерактивних методів навчання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах.

Методи дослідження. В ході роботи над випускною кваліфікаційною роботою використано такі загальнонаукові методи дослідження: діалектичний метод пізнання (під час дослідження суті терміну «фінансова грамотність»); системно-структурного аналізу економічних процесів (під час дослідження чинників, які впливають на розвиток фінансової грамотності населення); аналізу і синтезу (під час визначення ступеня фінансової грамотності населення та його оцінки в Україні); кількісного та якісного порівняння (під час визначення особливостей і шляхів підвищення ступеня фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах; прогнозування (під час визначення особливостей застосування інтерактивних методів навчання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах України); статистичний і графічний методи (для обробки та узагальнення статистичних даних та їх відображення у рисунках і таблицях).

Інформаційна база роботи. Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативно-правові акти України та інших держав світу, міждержавних

організацій з питань інтерактивних методів впровадження фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах, монографії, наукові статті, наукові доповіді та аналітичні записки провідних вітчизняних та іноземних фахівців; вітчизняна і зарубіжна офіційна статистична звітність, зокрема – аналітичні огляди та звіти міжнародних компаній, інформаційні ресурси світової мережі Інтернет.

Наукова новизна випускної кваліфікаційної роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні і практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з впровадженням інтерактивних методів навчання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах. У процесі дослідження були отримані наступні наукові результати:

- розглянуто суть поняття і значення фінансової грамотності; визначено підходи науковців до формулювання терміну «фінансова грамотність»; розглянуто дефініцію фінансової грамотності як чинник соціального та економічного розвитку, а також заможності громадян України, розглянуто проблему відносно значення навчання засад фінансової грамотності для усіх українців, наведено причини невисокого ступеня фінансової грамотності населення, узагальнено від'ємні знаки невисокого ступеня знань в галузі фінансів, досліджено проекти, які введено з метою поліпшення фінансової грамотності молоді;

- виявлено стадії введення курсу «Фінансова грамотність» у загальноосвітніх закладах;

- з'ясовано значення неперервності навчання в загальноосвітніх закладах фінансової грамотності. Звернуто виняткову увагу, що навчання школярів фінансової грамотності має здійснюватися безперервно. Так, учнів молодших класів варто навчати через ігрові технології, а школярів старших класів доцільно залучати до розв'язання ситуаційних і проблемних фінансових задач і стимулювати їх самотужки знаходити відповідну інформацію з галузі фінансів;

- досліджено перспективи запровадження ігрових технологій викладання фінансової грамотності у загальноосвітніх закладах. Наголошено увагу на методиці

навчання фінансової грамотності, котра зорієнтована на інноваційний метод організації викладання та максимальне виконання задач інтерактивного та практичного процесу освіти. Проведено аналіз ряду заходів з фінансової обізнаності, реалізовані в Західноукраїнському національному університеті (ЗУНУ) разом з вчителями загальноосвітніх закладів відносно сучасного стані і можливостей застосування інтерактивних методів у ході навчання. Наголошено увагу на значенні введення в загальноосвітніх закладах ділових ігор, що буде підтримувати практичного застосування теоретичних знань та навичок з фінансової обізнаності. Низька ступінь знань з проблем ефективного керування власними грошима школярів потребує наступної послідовної діяльності педагогів з учнями на шляху формування фінансових компетентностей. Здійснений аналіз довів значення застосування інтерактивних методів викладання як істотного доповнення до звичних методів навчання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах;

- проведено аналіз іноземної практики відносно викладання фінансової грамотності та організації процесу навчання, скерованого на розвиток фінансових звичок школярів загальноосвітніх закладів. Для міжнародної практики фінансова грамотність, культура та освіта не є сучасними термінами навчання школярів. Кожного року зростає число держав, котрі вводять програми щодо фінансової грамотності. Аналіз показав, що дуже важливо включати фінансову грамотність у процес навчання в загальноосвітніх закладах. У ході навчання школярів загальноосвітніх закладів фінансової грамотності важливе значення мають відповідні програми. Обґрунтовано головні причини некомпетентності в галузі фінансів і запропоновано інструменти відносно удосконалення фінансової грамотності населення в Україні.

Практична значимість отриманих результатів. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці методичних основ і практичних рекомендацій відносно інтерактивних методів впровадження фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах.

Наукові висновки, які містяться у випускній кваліфікаційній роботі, доведені до рівня конкретних пропозицій і рекомендацій щодо інтерактивних методів впровадження фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах.

Розроблені в ході дослідження підходи, теоретичні узагальнення, висновки та рекомендації можуть бути використані для активізації інтерактивних методів впровадження фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах.

Крім того, рекомендації, розроблені на основі аналізу проблем інтерактивних методів впровадження фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах, можуть знайти застосування в розвитку нормативно-правового і методичного забезпечення освітнього процесу в загальноосвітніх закладах України.

Апробація. За результатами дослідження опубліковано тези доповідей на тему «Інтерактивні методи викладання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах» у Збірнику матеріалів Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції «Взаємодія фінансово-банківського та реального секторів у процесі забезпечення сталого економічного зростання» (Тернопіль, ЗУНУ, 12 листопада 2021 р.).

Обсяг і структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатка. Повний обсяг випускної кваліфікаційної роботи становить 89 сторінок, основний зміст роботи викладено на 76 сторінках, у тому числі на 14 сторінках розміщено, 1 рисунок на 1 сторінці і список використаних джерел з 99 найменувань на 13 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

1.1. Систематизація знань населення України у сфері фінансової грамотності

Для нашої держави розвиток фінансової галузі є однією з пріоритетних задач органів державного керування на теперішній стадії розвитку економіки. Власне грамотність громадян у цій галузі приведе до розв'язання загальних соціальних та економічних питань, а саме скорочення безробіття, стійкість національної валюти, стабільність структурної трансформації економіки. В теперішній економіці дуже важливу роль відіграє фінансова стійкість, результативна монетарна політика центрального банку, стійкість національної грошової одиниці, безкризовий банківський сектор економіки. Усі дані елементи стійкої економіки вимагають керування поведінкою економічних суб'єктів [17].

Питаннями розвитку фінансової грамотності з позицій її дії на стійкість фінансової системи України здійснювали такі науковці, як Н. О. Дорошенко [17] Т. С. Смовженко [68; 69; 74; 775], А. Я. Кузнєцова [68; 69]. Однак невирішеним лишається питання некомпетентності наших співвітчизників у галузі фінансової грамотності.

Без фінансів неможливо уявити теперішній світ. Фінанси забезпечують діяльність всіх галузей економіки. Застосування фінансової інформації, використання фінансових знань є потрібними частинами всякого шляху життєдіяльності домашнього господарства. Фінансова грамотність сприяє зрозуміти основоположні фінансові терміни та вживати їх з метою ухвалення висновків відносно прибутків, затрат та заощаджень, з метою відбору вигідних фінансових інструментів, прогнозування бюджету, накопичення грошових коштів

на наступні цілі та ін. Фінансово грамотні громадяни у більшій мірі захищені від фінансових ризиків та непередбачуваних становищ. Фінансово грамотні люди більш відповідально ставляться до керування власними фінансами, спроможні примножувати добробут за допомогою перерозподілу існуючих тимчасово вільних грошових коштів та прогнозування наступних затрат [52].

Розроблення подібних тем, як саме фінансова безпека, вклади, вкладення і заощадження, нададуть можливість безпомилково розпоряджатися своїм капіталом. Дослідження форм видів позик та позикодавців, а ще ознайомлення з правничою і фінансовою складовими запозичень, страховою справою в рисах бюджетного і фінансового прогнозування нададуть можливість безпомилково скласти особистий бюджет та зменшити ризики. Грамотність у галузі фінансів надасть можливість комфортно почувати себе у теперішньому світі та ухвалювати вірні незалежні рішення з фінансів.

Уміння керувати власними фінансами – одна з найбільш важливих елементів вдалого життя вітчизняних громадян. Відповідно до даних статистики ступінь фінансової грамотності наших співвітчизників менший навіть від ступеня фінансової грамотності населення Африки [8]. Доцільно задати собі запитання, чому наші співвітчизники незацікавлені в дослідженні керування власними фінансами.

Ступінь розвитку в галузі фінансової роботи окремого жителя країни щільно пов'язаний зі ступенем економічного розвитку держави загалом і зростання заможності усіх громадян суспільства. Коли ступінь фінансової грамотності високий, то появляються сучасні фінансові послуги, фінансові ринки, поліпшується ступінь життя мешканців [17].

Причини невисокого ступеня фінансової грамотності наших співвітчизників:

- Одною з причин незнання в галузі фінансів є те, що 27 % мешканців узагалі не здійснюють заощаджень, а ті громадяни, які все ж таки заощаджують –

здійснюють заощадження зберігаючи власні тимчасово вільні грошові кошти на «чорний день».

- Наші співвітчизники не знають як функціонують фінансові організації країни та які вигоди мають фінансові установи. Власне через дане незнання громадяни зберігають власні заощадження не у банківських установах, утрачаючи навіть натяк на одержання пасивного прибутку від вірного відбору фінансового інституту.

- Громадяни України не довіряють банкам і фінансовим установам і фінансовим інституціям. Кожний четвертий українець мав негативну практику в співробітництві з банками.

- Жителі мають тільки загальну уяву щодо власного бюджету, тобто населення не розуміє як вірно перерозподілити власні прибутки і затрати. Домашні господарства просто не знають куди так раптово зникають грошові кошти.

- На величезний жаль, не кожний мешканець, маючи цікаву думку особистої справи відважиться на її реалізацію. Велику кількість громадян страшить більшість ризиків і побоювання позбавитися капіталу, який уже надбаний. І знов причиною даних усіх перепон – є необізнаність банківських основ.

- Загалом 39 % фізичних осіб не мають рахунків у банківських установах [8].

Велика кількість громадян використовують тільки традиційні банківські операції, а саме: 72 % населення сплачують комунальні послуги через банківські установи; 68 % використовують банківський рахунок і платіжну картку; 30 % користуються банківською споживчою позикою; 38 % виконують розрахунки через платіжні термінали; 92 % використовують послуги переказу грошових коштів через банківську установу; 31 % обмінюють іноземну валюту та ін. [8].

Наші співвітчизники, на жаль, фактично не використовують інвестиційні послуги, у тому числі такі цінні папери, як акції, облігації, не здійснюють вкладення у приватні та інвестиційні фонди та ін. [17].

Однак більше ніж 50 % громадян України вважають себе фінансово освіченими, проте, кожний третій розмірковує, що придбавати товари у позику для нашої держави є виправданим. Власне дане показує невисоку ступінь фінансової грамотності населення. Велика кількість наших співвітчизників навіть не інтересуються фінансовою інформацією. Проте існує кілька найбільш основних запитів, котрі шукають громадяни України у світовій мережі Інтернет, серед них:

- інфляційні процеси;
- динаміка цін на нерухомість;
- переміни в галузі пенсійного забезпечення [52].

Зважаючи на дані статистики, можна зробити висновок, що фактично усі 40 % наших співвітчизників узагалі не інтересуються інформацією у сфері фінансів. Однак більша кількість українців (60 %) одержує фінансову інформацію з програм телебачення і часописів, інші громадяни (14 %) здійснюють відбір відносно банківських установ за допомогою реклами, і тільки декотрі (17 %) аналізують інформацію у сфері фінансів з різних сайтів світової мережі Інтернет [8].

Необхідно зауважити, що власне є засадами фінансової грамотності [17]:

1. Досвідчений підхід до грошових коштів. Будь-яка особа має уміти вірно використовувати особисті грошові кошти, сприймаючи їх як мобільний інструмент, котрим можна просто керувати. Доцільно зробити так, що не фізична особа робила на грошові кошти, а грошові робили на фізичну особу.

2. Облік і уміння прогнозувати власні фінансові джерела. За рахунок старанного фінансового прогнозу, котрий можна скласти самотужки, чи навіть взяти фінансового консультанта, потрібно ефективно перерозподіляти власні прибутки і затрати і встановити скільки є шанс притримувати з метою досягнути визначену мету. Вірне та ефективне розподілення власних фінансових джерел потрібне з метою нагромадження грошових коштів з метою купівлі нерухомого майна чи транспортного засобу, або накопичення капіталу з метою формування активів.

3. Засади співробітництва з банківськими установами. На даний час з метою щоб бути благополучним і заможним, потрібно мати вміння співробітничати з різними фінансовими інститутами та іншими учасниками грошового ринку, зокрема банківськими установами, страховими організаціями, брокерами та дилерами, застосовуючи фінансові інструменти з метою пере розподілення і збільшення грошових коштів. Великій кількості громадян доречно знати, що споживча позика – це поступ до скрути і розорення особистого капіталу, а нагромадження і заощадження грошових коштів – поступ до багатства. Тим більше, на фінансовому ринку на даний час наявно багато фінансових продуктів і послуг, які допоможуть одержати прибуток навіть з найменшими інвестиціями.

4. Знання власних зобов'язань і прав. Власне знання в галузі правого регулювання сприяє вірно застосовувати фінансові джерела і не попасти на шахраїв. Обізнаність прав надає спроможність заключати угоди, не завдаючи собі та власним фінансовим ресурсам шкоди.

5. Майстерність заощаджувати. Одною з опорних засад – є майстерність формувати заощадження. Відповідно до даних статистики [8], більша кількість громадян України тримає власні заощадження не в банківських установах а в дома, власне дане від'ємно відображається на заможності окремої людини і на економіці держави загалом. За рахунок інвестицій і вкладів можна не тільки зберігати усю суму у повній сумі, але і підвищувати власний прибуток.

6. Належний підхід відносно купівлі фінансових продуктів і послуг. За рахунок точного математичного обчислення переваги можна зробити відбір фінансового продукту, послуги, одержуючи при цьому щонайбільше прибутку.

Фінансова ефективність держави у більшій ступені залежить від прибутків вітчизняних фізичних осіб. Прибутки сім'ї – це сукупність поступлень з різноманітних ресурсів, котрі одержує сім'я як в грошовій, так і речовій формах. Відповідно до періодичності одержання сімейні прибутки діляться на 4 види, а саме: прибутки від поточної роботи, прибутки від активів, соціальні та інші

прибутки [52]. Розмір доходів сім'ї є одною з найбільш важливих характеристик ступеня життя громадян. Одночасно ступінь прибутків, а ще розмір та структура споживання служать свідченням соціального статусу громадянина, його стану в суспільстві.

Планування сімейних доходів – це процес прогнозу, яким буде розмір доходів сім'ї в наступному на засадах розгляду їхньої виникнення у минулому та на цей момент часу. Наслідком подібного планування є передбачення – обізнаність щодо майбутнього та щодо можливого розвитку сучасних тенденцій.

При цьому виокремлюють такі об'єкти планування [17]:

- сімейні прибутки та затрати;
- інвестування капіталу та інші види вкладення;
- банківські позики, які отримані для проведення інвестування;
- сімейні поточні вимоги в грошах та ресурси їхнього покриття.

Доцільність планування надходжень грошових коштів на сімейному рівні обумовлена наступними головними мотивами [20]:

- потребою інформованості щодо наявності в сім'ї грошей з метою виконання інвестиційної, підприємницької і трудової практики;
- перспективою синхронізувати потоки грошових коштів, які наявні, з метою забезпечення фінансового балансу сім'ї;
- спроможністю забезпечення сім'ї потрібними фінансовими джерелами;
- здатністю розумно розпоряджатися грошовими коштами;
- перспективою вирівнювати коливання потоків грошових коштів, щоб ухилитися від ризику втратити платоспроможність;
- проведення перевірки за поступленням та витрачанням грошей. Сімейні доходи можуть з різноманітних причин мінятися, і дане неодмінно варто враховувати при прогнозуванні бюджету сім'ї.

Мотивами переміни деяких типів сімейних прибутків, а також їхнього загального розміру є:

- переміна ставок оподаткування прибутків, дарувань, спадку, нерухомого та рухомого і майна;
- переміна порядку пенсійного забезпечення, виплати стипендій, умов пільгового або безкоштовного навчання, пільг для верств громадян, які малозабезпечені;
- переміна ринкової ціни та умов застосування сімейних об'єктів нерухомого та рухомого і майна;
- переміна розміру та умов виплати зарплати;
- переміна попиту на товар, котрий вироблений у рамках підсобного натурального господарства або сімейного бізнесу;
- сезонність підприємства;
- демографічні причини, зокрема ступінь освіти і майстерність керувати особистими фінансами, соціальний статус, стан зі здоров'ям та працездатності членів сім'ї, стать, вік та ін. [20].

Необхідно зауважити, що дані мотиви діють на сімейні доходи як в сторону їхнього підвищення, так і скорочення. А переміна сімейних доходів залежить від напряму дії мотивів, перелічені вище. Відповідно до строків здійснення планування доходів сім'ї може бути короткотерміновим (до 1 року), середньотерміновим (від 1 року до 3 років) та довготерміновим (від 3 року і більше).

Чому наші співвітчизники мають навчатися фінансової грамотності?

Освіченим громадянам живеться спокійніше та краще. Обізнані люди розуміють сутність процесів, які відбуваються в економіці, та розуміють, коли не доцільно панікувати, а коли доцільно. Значний ступінь грамотності відкриває перед особою сучасні перспективи. Зокрема, перспективи сучасної роботи, додаткового прибутку, самостійної реалізації. Досвідчену особу складніше обманути.

Високий ступінь фінансової грамотності населення [17]:

- підтримує економічне зростання;
- заохочує поступлення внутрішніх і зовнішніх інвестицій;

- знижує число позик, які не погашені, та простроченої заборгованості в домашніх господарств;
- скорочує число злодіянь, наприклад, дій шахраїв щодо населення;
- підтримує розвиток незалежності та громадянської відповідальності.

Фінансова грамотність корисна як державі, так і звичній особі. Фінансова грамотність – це сукупність знань та звичок, котрі обов'язково пригодяться в щоденному житті. Не дивлячись на розвиток інформаційних технологій та намагання громадських організацій, ступінь фінансової обізнаності наших співвітчизників лишається низьким. І це доволі неприємно, оскільки власне фінансова грамотність окремої дядини є ключ до покращання життя та розквіту держави [67].

Наявні багато проєктів, котрі впливають на фінансову грамотність українських громадян, одним з найбільш інтересним є навчальна банківська програма «ЮніорБанк», котру реалізує АТ КБ «Приватбанк» [51] по усій нашій державі. Освітня банківська програма «ЮніорБанк» не лише вчить школярів фінансовій грамотності, проте і піддержує програми здорового способу життя для учнів, реалізує дійства і конкурси, надає змогу дітворі комуні кувати з ровесниками з різноманітних держав у світі.

В Україні навчальна банківська програма «ЮніорБанк» розпочалася у 2009 році. Зараз навчальна програма «ЮніорБанк» працює в нашій державі і Латвії, зближуючи більше півмільйона учнів [17].

В 2012 році навчальну програму «ЮніорБанк» було визнано одною з найкорисніших начальних програм нашої держави у межах міжнародної виставки «Кар'єра та освіта», котру кожного року реалізують Національна академія педагогічних наук України і Міністерство освіти та науки України. Уперш золоту медаль за розроблення методики викладання в загальноосвітніх закладах одержала навчальна банківська програма, яка стала зараз одою з найбільш масових навчальних починань у нашій державі [53].

Економія, причому не тотальна, а розумна, вважається одним з визначних інструментів фінансової грамотності. Швидше успішним стане той, хто ефективно вміє здійснювати нагромадження, застосовує фінансовий прогноз, ставить перед собою мудрі цілі та поволі рухається напрямом їхнього виконання, а не той, хто відказує собі в усьому, зокрема і у найбільш потрібному, та складаючи у банківській установі усі власні прибутки.

1.2. Напрями запровадження фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах

За теперішніх умов фінансова грамотність громадян є одним з факторів, які характеризують якість життя населення та економічну стійкість в державі. Фінансова грамотність визначає володіння економічними і, насамперед, фінансовими дефініціями і термінами, яке надає можливість особі незалежно проводити аналіз та оцінку головних тенденції економічного життя країни та адекватно до обставин встановлювати моделі особистої фінансової безпеки і фінансової поведінки.

В Україні упродовж 2010-2011 рр. було реалізовано декілька опрацьовувань відносно фінансової грамотності громадян, знань і захисту прав користувачів фінансових продуктів послуг [73, с. 112]. Зокрема:

- У грудні 2010 року проведено соціологічне дослідження «Фінансова обізнаність та грамотність в нашій державі: факти і результати».
- У вересні 2011 року проведено експертний аналіз «Захист прав користувачів фінансових продуктів і послуг в нашій державі: правове дослідження».

На основі цього вивчення сформовано зображення покупця послуг у сфері фінансів. Він [73, с. 112]:

- не відчувається захищеним у разі спорів з банком;

- не розуміє як діяти, коли появляться питання з банком;
- не інтересується новинами у галузі фінансів;
- у фінансових проблемах довіряє знайомим і родині;
- не здійснює аналіз перспективи бюджету сім'ї.

Кожний другий наш співвітчизник, котрий створює заощадження, зберігає тимчасово вільні грошові кошти в дома у формі готівки внаслідок недостатньої фінансової грамотності щодо банківських установ, їхні продукти і послуги.

Окрім цього, доречно зауважити, що 39 % українських громадян не мають поточних рахунків у банківських установах, внаслідок чого не мають можливості використати навіть традицій банківські операції, а саме [73, с. 113]:

- платежі за комунальні послуги через банківську установу;
- використання рахунком у банківській установі і банківською платіжною карткою;
- банківська споживча позика;
- використання послуги переказу грошових коштів через банківську установу;
- обмін іноземної валюти та ін..

Отже, при різноманітті банківських продуктів і послуг, які запропоновані, домашні господарства фактично не використовують інвестиційні послуги, поміж котрих купівля-продаж фінансових інструментів (цінних паперів), створення додаткової пенсії за рахунок спеціальної вкладної програми, нагромаджу вального страхового фонду чи створення я додаткової пенсії у приватному пенсійному фонді та ін.

При цьому відмінності за гендерною рисою не було викрито, однак визначені різниці за віковими групами [5].

Аналіз в галузі фінансової грамотності громадян України охарактеризували актуальність питання комплексного введення навчальних наукових і методичних рекомендацій відносно її збільшення у діяльність економічної освіти в

загальноосвітніх закладах, тому що брак головних компетенцій в галузі власних фінансів, які пов'язані з уявленням щодо технологій зберігання грошових коштів, надання кредитів і страхової справи на грошовому ринку, надійне інвестування, податкову дисципліну, відповідне оцінювання банківських ризиків, призводить до того, що кількість неосвічених користувачів й інвесторів, а ще сумнівних позичкодавців добавляється представниками молодшої генерації.

У цьому зв'язку одним з актуальних шляхів економічної освіти в загальноосвітніх закладах є ефективна участь у введенні в навчальний план предметів, котрі надають можливість школярам одержати опорні компетенції у сфері фінансової культури.

Проблемам посилення фінансової грамотності наших співвітчизників приділено роботи наступних українських вчених, зокрема Т. О. Кізими [25; 26; 27; 63; 84], А. Незнамова [66], В. В. Письменного [56; 63], Б. Приходько [58], Н. Славянської [66], Т. С. Смовженоко [67; 68; 69; 74; 75], І. Соркіна [70], З. В. Філончук [73], С. І. Юрія [84], та ін. Науковці по-різному тлумачать дефініцію фінансової грамотності.

Визначимо підходи науковців щодо формулювання дефініції «фінансова грамотність».

Спільного формулювання цієї дефініції немає, однак можна зазначити, що фінансова грамотність являє собою сукупність звичок і знань, які створюють уміння розпоряджатися особистими грошовими коштами з найбільшою прибутковістю і найменшими ризиками [17].

Т. О. Кізіма характеризує термін «фінансова грамотність» як сукупність світоглядних установок (позицій), навичок та знань населення відносно дієвого керування власними фінансами і спроможність авторитетно їх використовувати в ході ухвалення фінансових рішень [25].

Ш. Мунді, досліджуючи освіченість у сфері фінансів, характеризує не просто надання людям знань, розумінь і навичок, вплив на поведінку домашніх господарств [73, с. 114].

Т. С. Смовженко твердить, що фінансова грамотність допомагає зрозуміти головні фінансові терміни та застосовувати їх з метою ухвалення рішень щодо прибутків, затрат і заощадження при обранні належних фінансових інструментів, прогнозування бюджету, накопичення грошових коштів на наступні цілі та ін. [74].

Г. Ю. Кучерова припускає, що фінансова грамотність представляє собою чітка майстерність використовувати знання у сфері «фінансів», і застосовувати отримані фінансові навички, щоб одержувати найбільшу вигоду від керування особистими фінансами і використання фінансових продуктів і послуг. Під фінансовою обізнаністю Г. Ю. Кучерова пропонує розуміти існування в особи конкретного ступеня знань і навиків у сфері фінансів, котрі утворюють її належний ступінь компетентності з фінансових проблем. Тобто оцінюванням фінансової грамотності громадян повинен бути ступінь фінансової обізнаності. Існування визначеного ступеня отриманої фінансової освіти характеризує фінансова освіченість [36].

О. А. Ковтун зауважує, що фінансова грамотність є спроможністю населення успішно розпоряджатися власними фінансами; реалізувати короткотермінове, середньотермінове і довготермінове фінансове прогнозування, облік прибутків та затрат домашніх господарств; раціоналізувати співвідношення між витратами на споживання і заощадженнями; розуміти у властивостях різноманітних банківських продуктів та послуг, користуватися актуальною інформацією щодо становища грошового ринку; приймати ухвалювати переконливі висновки відносно банківських продуктів та послуг, а ще свідомо відповідати за подібні висновки; кваліфіковано прогнозувати та реалізувати пенсійні накопичення [29].

Синтез підходів надав можливість Л. А. Зюман схарактеризувати фінансову грамотність як сукупність навиків, вмінь і знань, які потрібні з метою ухвалення свідомих висновків під час короткотерміновому, середньотерміновому і

довготерміновому прогнозуванні і керуванні фінансовими ризиками протягом всієї життєвої діяльності. Громадянин, котрий має та розбирається у власному фінансовому прогнозі, котрий виступає головним інструментом керування власними фінансами, є фінансово грамотним [23].

Тому, фінансова грамотність передбачає володіння економічними і, насамперед, фінансовими категоріями і термінами, що надає можливість громадянину незалежно здійснювати аналіз та оцінювання головних тенденцій розвитку економіки країни та адекватно до обставин характеризувати моделі особистої фінансової безпеки і фінансової поведінки [73, с. 114-115].

В нашій державі збільшення фінансової грамотності школярів пов'язане зараз з багатьма факторами, зокрема з навчанням предмета за вибором «Фінансова грамотність», котрий повинен забезпечити розвиток не лише економічного мислення, але і фінансових компетенцій та фінансової культури школярів.

Навчальний, методичний комплект, який підготовлений під керівництвом доктора економічних наук, Т. С. Смовженко, містить програму курсу «Фінансова грамотність», навчальний посібник і робочий зошит для школярів, навчальний посібник для педагогічного працівника. Навчальна програма курсу «Фінансова грамотність» розрахована на цілий академічний рік. Навчальна програма включає чотири блоки, а саме: 1. Вступ до особистих фінансів. 2. Заощадження і вкладення. 3. Запозичення. 4. Страхова справа і свій бюджет [74].

Протягом 2011-2012 навчального року курс «Фінансова грамотність» в межах пілотного проєкту було почато у тринадцяти загальноосвітніх закладах Донецької, Київської, Львівської, Черкаської і Харківської областей. В 2012-2012 навчальному році у пілотному проєкті брали участь майже 3000 школярів з 71 загальноосвітнього закладу чотирнадцяти областей нашої держави [73, с. 115].

Визначним елементом навчання школярів засад фінансової грамотності є участь в дослідницькій і проєктній діяльності. Власне участь у проєктній та дослідницькій роботі надає можливість забезпечити діяльнісний підхід в навчанні,

формування опорних фінансових та економічних компетенцій, котрі потрібні вській молодій особі й повинні підтримувати збільшення її конкурентоспроможності на ринку праці.

Кожного року Проектом складається звіт відносно наслідків здійснення завершальної контрольної діагностики ступеня фінансової грамотності школярів загальноосвітніх закладів і закладів вищої освіти I–II рівнів акредитації, зокрема технікумів, училищ, коледжів та ін., які залучені до дослідної та експериментальної діяльності у державі. За наслідками вступного і завершального контролю на першій стадії експерименту ступінь знань учнів підвищився на 20 % [73, с. 115].

В 2013-2014 навчальному році курс «Фінансова грамотність» був запроваджений як вибіркового предмет до навчальних планів загальноосвітніх закладів і реалізований в 450 закладах середньої освіти (школах) 25 областей нашої держави; у цілому курсом «Фінансова грамотність» було охоплено більше 14000 учнів у віці шістнадцять років.

У 2014–2015 навчальному році курс з фінансової грамотності викладався у більше 600 загальноосвітніх закладах. Курс «Фінансова грамотність» вчили 20000 учнів у віці 16 років в усіх областях і регіонах нашої держави [73, с. 115].

Варто зауважити, що введення і навчання курсу «Фінансова грамотність» вимагає використання застосування конкретних методів і форм діяльності з педагогічними працівниками. Притягнення педагогічних працівників до участі у творчих групах, семінарах, узагальнення прогресивної педагогічної практики підтримує пропаганді знань у сфері фінансів і формуванню економічного світогляду самого педагогічного працівника, збільшенню мотивації педагогічного працівника до розповсюдження фінансової освіти. Власне тому на заклади післядипломної освіти і підвищення кваліфікації, насамперед, покладається діяльність відносно здійснення навчання педагогічних працівників з фінансової грамотності.

Зважаючи на перспективи розроблення програм дисципліни «Фінансова грамотність» для школярів початкової й основної школи, важливим питання підготовки педагогічних працівників даних категорій до введення фінансової освіти в загальноосвітніх закладах.

Доречним є розроблення і запровадження навчальних програм спеціальних курсів з метою підняття кваліфікації педагогічних працівників для їхньої підготовки до введення дисципліни фінансової грамотності в початковій та основній школах і формування системи освіти у сфері фінансів та виховання в загальноосвітньому закладі.

Зокрема, спеціальний курс з фінансової грамотності в початковій школі, що забезпечує початкову загальну освіту, варто скерувати на здійснення наступних головних задач [73, с. 116]:

- надання знань з засад економічної теорії педагогічним працівниками початкової школи і набуття ними економічних компетенцій в галузі фінансових продуктів і послуг;
- формування економічної культури педагогів і мотивації до наступної економічної самостійної освіти;
- формування вмінь конструювання системи фінансової освіти та виховання в загальноосвітньому закладі за допомогою введення предметів за вибором «Фінансова грамотність» в початковій школі, що забезпечує початкову загальну освіту;
- покращання умінь самостійної освітньої роботи, які забезпечить розвиток фахової компетентності в галузі освіти у галузі фінансів і виховання школярів.

Спеціалізований курс з фінансової грамотності в основній школі, що забезпечує базову загальну середню освіту, повинен розв'язувати такі задачі:

- поглиблення знань з макроекономіки, усвідомлення суті і значенні фінансів та фінансових взаємовідносин в соціальному, економічному і політичному;

- в'яснення ролі фінансової освіти як одного з факторів стійкості економіки;

- проєктування методичної системи введення фінансової грамотності в основній школі, що забезпечує базову загальну середню освіту [73, с. 116].

Виконання задач програм спеціалізованого курсу з фінансової грамотності відбувається з допомогою денної (очної) форми навчання, зокрема шість днів, 72 години, науковий методичний семінар з залученням професіоналів Національного банку України (НБУ). При проведенні лекційних занять різноманітних видів, проведенні практичної діяльності в групах, проведенні семінарських занять, участі в круглих столах, здійсненні тестування та ін. видах навчальної роботи надається освітній матеріал

Навчальна стратегія спеціалізованого курсу з фінансової грамотності може проводитися теж за допомогою дистанційної чи денно-дистанційної форми навчання через здійснення консультацій в світовій мережі Інтернет і реалізації персональних практичних задач; незалежного вивчення користувачами освітнього матеріалу, який рекомендований педагогічними працівниками спеціалізованого курсу з фінансової грамотності.

Задачі на самостійну діяльність варто направляти на збирання та опрацювання матеріалів щодо розвитку системи фінансової освіти; створення особистих розроблень конспектів уроків з предмета «Фінансова грамотність»; розроблення презентацій особистих проєктів; вирішування тестів та ін. Всі дані навчальні матеріали об'єднуються в методичний посібник педагогічного працівника курсу «Фінансова грамотність» в основній школі».

З метою презентації конспектів уроків пропонується застосувати панорамний урок – оригінальний панорамний огляд системи уроків курсу з фінансової грамотності, в котрому беруть участь кілька вчителів, котрі навзаєм доповнюють один одного і визначають найдієвіше прийоми і методи діяльності зі школярами.

1.3. Формування основної компетентності фінансової грамотності в курсах загальноосвітніх закладів

На даний час в Україні уже зроблено початкові кроки відносно шкільної освіти з проблеми формування фінансової грамотності у школярів початкової школи, що забезпечує початкову загальну освіту, за допомогою введення у процес освіти компетентнісного підходу, де основна задача – побудова головних компетентностей, одною з котрих є ініціативність і фінансова грамотність, що має наскрізно створюватися за допомогою всі навчальних предметів, поглиблюючи у школярів підприємливість, економічну манеру мислення, вміння раціонально поводитися як користувач, і визначає отримання таких якостей, як конкурентоздатність, розважливність в купівлі товарів, робіт, послуг, заощадливість [1, с. 82].

Зокрема, реформа теперішньої української освіти супроводжувалася таким процесом, як ухвалення Державного стандарту опорної середньої освіти [14]. Відновлення Державного стандарту здійснилося з врахуванням вимог Державного стандарту для початкового ступеня середньої освіти, що відображає головні принципи концепції новітньої школи України [30]. Поміж головних компетентностей, на котрих ґрунтуються сутність і положення до наслідків навчання, можна виділити компетентність з фінансової грамотності [50, с. 90].

Проблема фінансової грамотності громадян є засадою побудови економіки та одним з напрямів розвитку економіки держави. Особа, яка є фінансово грамотною, має побудоване економічне думку, спроможна конструктивно і комплексно думати на засаді скоро віднайденої інформації, як необхідна; могли передбачати наслідки власних висновків, і, як результат, ухвалювати відповідні висновки і нести відповідальність за їхні результати, що буде сприяти створенню майстерності вирішити економічні утруднення у кризовому становищі [18].

Побудова головної компетентності з підприємливості та фінансової грамотності передбачає інтегративність сутності навчання з різноманітних навчальних курсів у всіх освітніх сферах, що надасть можливість сформувати у школярів постійні майстерності, про котрі акцентовано у Державному стандарті [15].

Поновлений Державний стандарт початкової загальної освіти має на цілі введення компетентнісного підходу, де основною з задач є формування основних компетентностей, котрі мають допомагати підготовці учнів до суспільного життя. В Державному стандарті загальної середньої освіти категорія «компетентність» аналізується як бажання учнів використовувати знання, майстерність та навички, які набуті, в практичній роботі, розв'язувати ті питання та задачі, які появляються в конкретних повсякденних обставках, із застосуванням практики і системи вартостей, яка засвоєна [15].

У Державному стандарті початкової освіти [15] надано перелік основних компетентностей, котрими має оволодіти школяр наскрізно при вивченні різноманітних навчальних курсів. Поміж основних в Державному стандарті визначається компетентність з підприємливості і фінансової грамотності. Провівши аналіз Державного стандарту і законодавчо-нормативних актів, розкрили відмінності в найменуванні компетентності «Підприємливість і фінансова грамотність». Так, у Програмі теперішнього загальноосвітнього закладу нашої держави визначено вектори формування підприємництва та ініціативи, однак у законодавчому акті нашої панства «Про освіту» [60] і Державному стандарті початкової освіти [15] на даний час компетентність «Ініціативність і підприємливість» встановлюється як компетентність «Підприємливість і фінансова грамотність» [1, с. 82].

Формування сутності різних шкільних навчальних курсів на основах інтегративності дозволяє сформувати в учня єдине сприймання світу і надає можливість позбавитися фрагментарності знань, які одержані.

У шкільному предметі з інформатики можна виділити теми, у межах котрих може здійснюватися природня інтеграція задач з фінансової обізнаності.

Зокрема, у ході вивчення головних термінів діяльності мережевих технологій і глобальної мережі Інтернет здобувачам освіти можна запропонувати з метою утворення майстерності успішного розшуку задачі знайти дані, щодо головних платіжних інструментів та видів засобів платежу, інформації щодо визначених видів фінансових продуктів і послуг, форм і видів грошей та ін. Теж, можна запропонувати загальне розв'язання задачі і підготування презентації її наслідків, коли група здобувачів освіти одержує один з видів фінансових посередників, зокрема банківські установи, ломбарди, кредитні спілки, установи швидких грошей, страхові організації, приватні пенсійні фонди, інвестиційні організації, установи з переказу грошей, пункти обміну іноземних валют та ін. Презентуючи функціонування фінансового посередника, який обраний, школярі шукають відповіді на такі запитання, зокрема: які фінансові продукти і послуги можна одержати у фінансового посередника; в котрих становищах громадяни найбільш часто відвідують фінансово-кредитний інститут, які запитання варто поставити фінансовому інституту, щоб одержати фінансовий продукт і розуміти свої ризики, що допоможе ухвалити вірне рішення. Розв'язання подібних задач буде сприяти утворенню фундаментальних знань щодо фінансове життя громади [50, с. 91].

У ході засвоєння засад діяльності з електронною поштою і реалізації загальної діяльності у світовій мережі Інтернет можна поставити задачу відносно діяльності з торговельними сервісами простору Інтернет, що надасть можливість здобувачам освіти вивчитися трудитися у колективі та організувати загальну діяльність в онлайн-середовищах, зокрема загальний пошук продуктів і послуг, які потрібні учню [18].

Утворення головних умінь засад оброблення текстової інформації може відбуватися у ході формування різноманітних видів приватних або офіційних документів. Застосування технологічного запасу технологій формування текстової

інформації, школярам надасть можливість вивчитися оформляти звіти, інформаційні бюлетені, реклами, службові записки, різноманітні листи, офіційні запити, зокрема до фінансових інститутів чи з приводу обговорення фінансових проблем [50, с. 92].

Інтегрування компетенції з фінансової грамотності у сутність технології формування презентації з використанням мультимедійної техніки надасть можливість продемонструвати здобувачу освіти доречність застосування мультимедійних презентацій у щоденному житті та в професійній практиці. Зокрема, формуванню рекламного матеріалу особистого товару, продукту або послуги чи мультимедійної презентації особистої бізнес-ідеї з метою залучити вкладення, має різноманітну будову, вимоги щодо оформлення і презентації і, звичайно, наповнення місту й ознаки виступу перед різноманітними аудиторіями. Усі дані побажання можуть бути вироблені внаслідок загальних розглядів при організації мозкових атак поміж груп школярів. Розв'язування подібних задач не лише буде допомагати закріпити майстерності пошуку фінансової інформації, але і надасть можливість ознайомитися з засадами підприємницької практики.

При навчанні здобувачів освіти засад розробки мультимедійних об'єктів можна поставити задачі з формування різноманітних медіа продуктів із застосуванням різноманітних відео й аудіо файлів. Формуючи відео-цикл з теми «Фінансова культура українців у різноманітні історичні періоди» або «Новітні гроші як інструмент інвестування», здобувачі освіти спеціально будуть мати можливість зрозуміти значення фінансових інститутів у становленні і розвитку економіки в історичному плані і у теперішній період економічного розвитку і продовжать розвиток особистої фінансової культури.

Виняткової уваги заслуговують тема «Програми й алгоритми» з огляду на створення підприємницької і фінансової компетентності. Розв'язання задач надасть можливість навчити учнів застосовувати загальнодоступні програми депозитних і кредитних калькуляторів та ін. фінансових програм та засад дослідження ознак

діяльності, вигод і вад діючих фінансових калькуляторів, які уже наявні, навчити формувати програмні засоби з метою розробки порядку вкладання грошей на депозит або надання позик та ін. [50, с. 93].

При опрацюванні даних таблиць з розвитку компетентності з підприємливості та фінансової грамотності можна користуватися великою кількістю резервів. Одним з напрямів є інформування школярів про офіційні джерела, на котрих наявна інформація, яку є можливість опрацювати через електронні таблиці. Зокрема, офіційний сайт НБУ показує сучасний стан банківської системи України, темпи інфляції, валютний курс, огляд кредитного і депозитного ринків та ін. Мінфін нашої держави на своєму порталі поновлює дані щодо вітчизняних боргів держави щомісяця, а на порталі Державної казначейської служби України є можливість віднайти дані відносно виконання бюджетів різних рівнів. Дані можна застосовувати з метою побудови таблиць і рисунків. Іще одним напрямом об'єднання фінансової компетенції є застосування засобів таблиць в електронному вигляді з метою економічних обчислень, які потрібні у щоденному житті окремої особи.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

На основі проведеного дослідження теоретичних і методичних засад підготовки фахівців з фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах можна зробити такі висновки.

1. У функціонуванні держави, росту економіки, поліпшенні показників соціального розвитку рушійною силою є фінансова грамотність. Фінансова грамотність – це запас знань та навиків, котрі утворюють вірне ставлення до власних грошових коштів та надає можливість середньостатистичній фізичній особі ухвалювати рішення, які є корисні для себе.

2. Фінансова грамотність корисна як звичайному громадянину, так і країні. Поняття фінансової грамотності включає сукупність навиків та знань, котрі неодмінно пригодяться в щоденному житті. Не дивлячись на розвиток інформаційних технологій та намагання громадських організацій, ступінь фінансової грамотності населення України лишається низькою. І це доволі неприємно, оскільки власне фінансова грамотність кожного українця – джерело до удосконалення життя та розвитку держави.

3. Введення предмету з фінансової грамотності буде сприяти розвитку як у здобувачів освіти, так і у педагогічних працівників тих знань, навиків і умінь, котрі нададуть можливість молодим людям ухвалювати переконливі та виважені рішення у сфері фінансів і приготуватися до повнолітнього життя. Оскільки фінансова грамотність населення – це основоположний мотив до кращого економічного наступного країни.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

2.1. Форми навчання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах в сучасних умовах

На теперішньому стадії розвитку людського суспільства різко постає питання удосконалення фінансової грамотності громадян. Фінансова грамотність є першочерговою з метою забезпечення стійкості фінансової системи, інформування користувачів, зокрема юридичних і фізичних осіб, та збільшення їх відповідальності. Фінансовий елемент торкається фактично усіх галузей життєдіяльності теперішнього суспільства. Фінансова грамотність дозволяє населенню управляти особистим матеріальним добробутом. Недостатність простих фінансових знань, умінь і навиків звужує перспективи фізичних осіб відносно ухвалення вірних висновків з метою забезпечення благополуччя.

Зарубіжні установи обґрунтовано доказують, що фінансова освіта користувачів є тою основою, яка повинна підтримувати ефективну діяльність фінансових ринків й економіки в цілому. Насущною дана проблема є у державах, котрі перейшли з командно-адміністративної економіки до економіки ринкового типу [35, с. 19].

Іноземний аналіз підтверджує, що навіть у державах розвинутою ринковою економічно велика кількість громадян має невисокий ступінь фінансової освіченості і нерідко підвищує оцінювання особистих знань, умінь і навиків відносно товарів споживчої позики. У світі здебільшого клієнти мало підготовлені для того, щоби розпоряджатися особистими фінансами і заборгованістю.

Проте громадяни фактично не використовують так звані інвестиційні послуги, а саме такі фінансові інструменти, як облігації, акції чи інвестиції в приватні інвестиційні або пенсійні фонди. Простий громадянин України недобре

освічений у фінансовій галузі, практично нічого не знає про свої права як користувача фінансових продуктів і послуг, а ще не вірить банківським інститутам. Ступінь довіри до української банківської системи є доволі невисоким. Майже 11 % опитаних здійснюють заощадження. Поміж респондентів кожен третій користувач мав від'ємне практику використовувати фінансові продукти і послуги, а за ступенем проблем у тройці лідерів є споживча позика – 31 % від загального числа від'ємних випадків, банківська платіжна кредитна картка – 29 % і банківський вклад – 24 %. Тільки 21 % опитаних припускає, що в випадку появи незгоди поміж банківською установою і споживачем, конфліктне становище буде розв'язане на користь клієнта [35, с. 20].

Також наслідки аналізу свідчать, що велика кількість респондентів не знають до кого можна звернутися за фінансовою інформацією або сприянням у разі спорів з банківськими інститутами. Фінансове становище великої кількості наших співвітчизників є низьким. Приблизно 59 % опитаних дають оцінку фінансового становища своєї родини як задовільне, а 35 % – як незадовільний, зокрема поганий чи особливо поганий [35, с. 20].

Велика кількість фізичних осіб зіштовхнулися з питанням того, що люди не знають та не уміють розпоряджатися власними грошовими потоками, тому, їх не навчали даному послідовно та вони не мають можливості побудувати вірне відношення до грошових коштів адекватно і у власних дітей [25].

Майстерність розпоряджатися грошовими потоками – це не успадкована спроможність фізичної особи, а це система знань, уявлень, цінностей, які набуті, та звичок, які сформовані. Найбільш часто дитина перебирає практику власних батьків механічно, власне сім'я формує засади наступного успіху та фінансового добробуту повнолітньої особи [4].

Зараз дані проблеми стали дуже актуальними. На даний час особливість освіти у сфері фінансів іще цілком не досліджена, науковці працюють над даною проблемою, досліджують та підшуковують методики [83, с. 27].

Вирішення даних та інших питань вимагає комплексної політики держави, котра скерована на покращення фінансової грамотності громадян, розвитку системи освіти у галузі фінансів і посилення захисту прав користувачів банківських продуктів і послуг. З метою збільшити ступінь фінансової грамотності громадян не тільки нашої Тернопільської області, але і всієї нашої держави, потрібно реалізувати реформи теперішньої середньої освіти. На це направлено проєкт Концепції «Теперішньої середньої освіти України», тому що стабільні фінансова система повинна користуватися фінансово обізнаними клієнтами.

На даний час звичайно проблеми фінансової грамотності здобувачів освіти є одним з першочергових завдань в загальноосвітніх навчальних закладах. Однак, на жаль, в науковій економічній літературі проблеми фінансової грамотності аналізуються доволі поверхово. Існують тільки часткові публікації які присвячені формуванню фінансової грамотності здобувачів освіти. Аналіз проблеми покращення фінансової грамотності здобувачів освіти здійснювали О. Блискавка [4], Т. О. Кізима [25; 26], А. Климчук [28], Н. Куриш [35], Д. Куриш [35], В. Петрович [54], Б. Приходько [58]. Колективом авторів за редакцією д.е.н., професора Т. С. Смовженко, при підтримці Національного банку України (НБУ), підготовлено підручник «Фінансова грамотність», а також практичний зошит для школярів десятих класів [75].

У загальноосвітніх закладах уроки з фінансової грамотності потрібні, оскільки студенти, в основному, першого курсу як позикоодержувачі, котрі звертаються у банківську установу, нерідко не роздумуються над тим, що повертати позику, у деяких випадках, необхідно ануїтетними платежами. Зокрема, необхідно кожного місяця повертати в банк рівну суму коштів. При тому сума повернення включає розмір кредиту і проценти, які нараховані, по позичці. Подібні особи вважають по-іншому, думають, що раніше потрібно повернути кредит, а уже пізніше проценти. В результаті молоді студенти-позичальники самі себе уводять в обман

про те, що позики уже сплачені перед банківською установою. Внаслідок зневіра і грубощі [25].

Школярі нерідко запитують, як вони можуть одержати грошові кошти? Власне головним заохоченням в загальноосвітніх закладах до отримання знань у серії фінансів є отримання відповіді на дане запитання. Дослідження засвідчило, що велика кількість здобувачів освіти, зокрема 79 % опитаних, мають та управляють грошовими коштами на кишенькові витрати. При цьому 89 % здобувачів освіти одержують кишенькові грошові кошти від батьків чи родини. Проте, усього 11 % школярів заробляють кишенькові гроші самостійно [83, с. 27].

Імовірно, що по мірі, коли діти дорослішають їхні вимоги зростають, тому навантаження на сімейний бюджет збільшується. Як здобувачі освіти управляють кишеньковими грошовими грошима? Майже 35 % хлопців-школярів затрачують усі кишенькові грошові кошти, котрі вони одержують. 65 % респондентів-учнів зберігають деяку частину кишенькових грошових коштів кожного місяця, із них 16 % школярів зберігають усю суму кишенькових грошей, а 49 % школярів частина кишенькових грошей затрачують, в частину зберігають [28].

Опитування, яке проведене поміж здобувачів освіти, засвідчило, що головну зацікавленість до фінансової грамотності, як навчального предмета, викликана тим, що цілком усі школярі фантазують і бажають нагромадити грошові кошти на реалізацію визначеної фантазії, проте багато хто не розуміє, як це робити [83, с. 27].

Навчання фінансової культури в загальноосвітньому закладі варто починати з початкової школи. Навчання молодших учнів простих знань з економіки, фінансової культури, трудового, морального і творчого мотивування, громадянської відповідальності, працездатності, ініціативності, вмінь вірно орієнтуватись в різноманітних життєвих обставинках здійснюється на спеціалізованих курсах з економіки за допомогою різноманітних видів організації роботи з дітьми [58].

Формуючи в здобувачів освіти фінансової грамотності виокремлюють 3 взаємно пов'язані частини [35, с. 20]: 1) установки, 2) знання, 3) навики.

Вірні установки – це основа фінансової грамотності населення. Формування фінансової культури громадян починається з прогнозування бюджету сім'ї на довгочасну перспективу та створення стратегії виконання вимог життєвого циклу.

Потрібні фінансові знання передбачають правила і механізми діяльності грошового ринку, уявлення характеру і функцій фінансово-кредитних інститутів, установ правничої і фіскальної грамотності, уявлення рамок відповідальності фінансово-кредитних інститутів перед користувачами фінансових послуг, а теж споживачів перед фінансово-кредитних установами, володіння найменшим словником у сфері фінансів, уявлення різниць між безготівковими розрахунками готівковими платежами та ін.

Потрібні навики – це вміння прочитати угоду і розуміти інформацію, яка викладена у ній, зіставляти рекомендації різноманітних організацій, повідомляти скаргу чи претензію у випадку, якщо права клієнта порушено, розшукувати і віднаходити інформацію щодо становища грошового ринку, а ще вміння вирішувати завдання в галузі фінансів і ухвалювати вірні висновки рішення та ін.

Як засвідчив досвід, утворення початкової практики з економіки у здобувачів освіти початкової та основної школи найуспішніше реалізується в ході ігрової практики, тому що власне в ігровій діяльності в учня появляється шанс на досвіді перевірити власні знання, реалізувати їх, збагатити особисту практику через метод дослідів і погрішностей при умові обов'язкового поправлення даних погрішностей.

Склад занять на окремій стадії формування економічної обізнаності і фінансової грамотності має власну особливість [83, с. 28]. Зокрема:

1. Вступний елемент підготовлює до сприйняття матеріалу.
2. Категоріальний елемент розкриває головні терміни (категорії), котрі будуть застосовуватися на занятті.

3. Ігрова практика матеріалу, зокрема на першій стадії – дидактичні ігри, на другій стадії – ситуативні ігри, на третій стадії – рольові ігри. \

4. Варіативний елемент реалізується на відбір педагогічного працівника, а саме: задачі з творчої практики, утворення математичних бачень, знайомства з довколишнім оточенням.

5. Завершальний елемент містить наслідок, задачі з метою самоспостереження.

На кожній стадії уроку виконуються різні ігри економічної скерованості. Власне за допомогою ігрової діяльності здобувач освіти пізнає та засвоює світ. Навчання, котре проводиться через ігрову діяльність, звичайно для дошкільнят. Теорія в дидактичній гри – розкривається уже з дошкільним віком. К. Д. Ушинський наголошував, що навчання у вигляді ігрової діяльності може та має бути інтересним, інтересним, проте ніколи не тішить.

Зокрема, в навчанні фінансової грамотності важливе значення уроки економіки на теми «Товар», «Грошові кошти», «Джерела» та ін. [83, с. 29].

Потреба застосування дидактичної гри як методу навчання дітей у дошкільному віці характеризується наступними причинами [58]:

1. Ігрова практика як головна у дошкільний період іще не втратила свою роль.

2. Включення дітей дошкільного віку до освоєння навчальної практикою здійснюється повільно. Багато дітей-дошкільнят загалом не знають що таке навчатися.

3. Існують вікові ознаки дітей, які пов'язані з повільністю уваги, здебільшого вимушеним розвитком пам'яті та ін.

3. Пізнавальна мотивація сформована недостатньо.

Дидактична гра допомагає справитися з труднощами.

Задачі, які пропонуються дітям у формі ігри, є основною властивістю дидактичних ігор [57]. Діти виконують дидактичні ігри, не здогадуючись, що засвоюють знання, набувають уміннями та навиками, вчать культури комунікації та поведінки. Усі дидактичні ігри містять у собі пізнавальну і виховну природу, що

надає можливість інтегративно розв'язувати задачі щодо формування засад знань з економіки в старших дошкільнят.

В процесі проведення дидактичних іграх уточнюються та закріплюються бачення дітей щодо економіки, поняття, одержуються сучасні знання зі світу економічних явищ, уміння та навички. Виконуючи велике число дій, діти, навчаються їх реалізувати за різноманітних умов, з різноманітними об'єктами, що посилює міцність та розуміння освоювання знань.

В процесі проведення дидактичних ігор здійснюється моделювання конкретних життєвих ситуацій, а саме: купівля-продаж товарів та ін. Поєднання навчальної ігрової і справжньої практики найефективніше з метою набуття школярами складних знань з економіки [83, с. 29].

Діти засвоюються знання у дидактичній грі при умові утруднення умови інтелектуальних задач. Утруднення має якісну природу та вимагає формування проблемних пізнавальних, проблемних прикладних, проблемних ігрових обстановок, які надають можливість встановити глибину уявлення дітьми тих або інших термінів з економіки. Послідовне утруднення ігрових задач підтримує діяльність дітей у «зоні найбільш близького розвитку». Опанування знаннями з економіки є привабливим для дитини у формі гри та позитивно відображається на якості їхнього засвоювання [58].

У дидактичній грі визначається обстановка комунікації, яка тотожна віку. Мовна комунікація здійснюється у вигляді діалогу. Вчитель створює розбірливі запитання, які економічно грамотні, а діти навчаються чітко виражати власні здогади.

Хід комунікації дітей один з одним та з педагогом у загальній ігровій практиці супроводжується позитивними враженнями, що заохочує їхню пізнавальну активність, розвиває мислення.

Гра відіграє найдосконалішу роль для єдиного розвитку дитини. В ігровій діяльності удосконалюються мова та мислення дитини, її відчуття та сприйняття

світу, багаті емоціональна сфера. Власне в ігровій дії дитина повторює види суспільних взаємовідносин фізичних осіб, помалу опановує духовні норми та розпочинає керуватися ними в особистих взаємовідносинах з дорослими та іншими дітьми. За допомогою гри дитина засвоює і пізнає світ. Гра є тим інструментом, який переводить сторонні вимоги соціального оточення в особисті вимоги дитини. Отже, гра – найбільш краща підготовка до наступного життя, в грі дитина практикується і удосконалює ті здатності, котрі пригодяться їй в наступному.

Розвитку фінансової грамотності дітей підтримує спеціалізований курс для учнів старших класів «Фінансова грамотність». Навчальна програма предмету за вибором з фінансової грамотності для школярів десятих класів розроблена за формою, яку запропонувало Міністерством освіти і науки України, та скерована на здійснення допрофільної підготовки здобувачів згідно з «Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти», який затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 року № 24 [84].

Навчання предмету «Фінансова грамотність» в десятому класі в загальноосвітніх закладах обумовлено тим, що дані з актуальних проблем діяльності банків, валютного і грошового ринків і захисту прав користувачів фінансових продуктів і послуг є у різному вигляді в деяких розділах програм з економіки для учнів від восьмого до одинадцятого класів.

До спільних цілей, котрі втілюються підчас навчання фінансової грамотності учнів з різних предметів відносяться наступні [83, с. 30]:

- оволодіння ґрунтовними знаннями щодо фінансового розвитку суспільства, зокрема головних економічних категорій;
- формування світосприйняття розвинутої особи, яка визнає вселюдські цінності, зокрема як свобода вибору діяльності, право особистої власності, додержання законодавства та ін.;
- підтримання розвитку навиків доцільного економічного і фінансового поведження особи як користувача банківських продуктів і послуг та ін.;

- сприяння зацікавленості до навчання економічних курсів;
- розвиток формування фінансової культури [84].

Адекватно до спільних цілей курсу «Фінансова грамотність» головні задачі виявляються у тому, щоб за допомогою практичної діяльності, яка пристосована до вікових знак школярів створити розвивати чіткі компетенції з економіки [83, с. 30]:

- уявлення щодо значення фінансово-кредитних інститутів в економіці;
- вміння знаходити інформацію щодо визначених видів банківських продуктів і послуг, які надаються різноманітними банками;
- майстерність характеризувати доцільність використовувати ті або інші банківські послуги, а саме навиків оцінювання вигод і вад різноманітних банківських продуктів і послуг.

Зміст предмету «Фінансова грамотність» підпорядкований виразній закономірності, котра опирається на головні принципи пізнання, зокрема [83, с. 30]:

- динаміка від звичайного до важчого;
- синтез історичного та послідовного;
- контроль правдивості знань, які одержані;
- навчання в ході практики.

Предмет з фінансової грамотності включає п'ятнадцять розділів, котрі включають тридцять тем. На початкових темах школяр, насамперед, повинен освоїти сутність основоположних економічних термінів. Зокрема, грошові кошти, поступлення, витрачання, покупець, мито та ін. Надалі учень ознайомлюється з процесами, котрі притаманні фінансовій галузі, зокрема проведення розрахунків, обмін іноземної валюти та ін. Подальший матеріал присвячений різноманітним процесам надання послуг фінансовими інститутами. Здобувач освіти ознайомлюється з головними фінансовими продуктами і послугами, а також заучує ознаки їхнього надання, пізнає їх правничі особливості, осмислює призначення страхової справи і захисту користувачів фінансових продуктів і послуг.

Завершальний розділ надає можливість школярам опанувати особистий бюджет і фінансове прогнозування із застосуванням існуючих резервів.

Зважаючи на ціль навчання предмету з фінансової грамотності, його зміст під час підсумкового оцінювання береться до уваги ступінь теоретичних знань та отримані практичні навички. Видами контролю опанованих знань є [83, с. 30]:

- усні відповіді на тему, яка задана;
- написання есе і рефератів на тему, яка задана чи вибрана;
- відповіді на різні види важкості тести;
- аргументи щодо обговорення актуальних фінансових питань.

Контроль навиків, які набуті, можуть проводитися в ході [83, с. 30]:

- розв'язування різних видів важкості завдань;
- оцінювання наслідків аналізу визначених умов надання фінансових послуг;
- мотивування визначених рішень з економіки під час розв'язання прикладних задач;
- дослідження корисності умов надання різноманітними фінансово-кредитними інститутами окремих фінансових послуг.

На семінарських заняттях школярі навчаються, зокрема: розраховувати сімейні прибутки та затрати; досліджувати бюджет сім'ї; формувати прогноз купівель та платежів; ранжувати затрати; обраховувати суми повернення позик; вірно реалізувати покупки; незалежно розкривати значення затрат на освіту, включаючи на майбутнє та ін. За допомогою подібним урокам учні старших класів стають відповідальнішими до операцій з грошима, осмислюючи значення знань з економіки.

Зміст розвитку фінансової культури передбачає не тільки навчання, але і організацію позакласної роботи, яка включає, зокрема проведення тижнів фінансової обізнаності, днів грошей, заощаджень, шкільних практикумів, відвідування фінансових інститутів, музею історії грошей, розробка шкільних

проектів, організацію ярмарок, виставок, конкурсів творчих робіт учнів та ін. Дня грошей та заощадження та ін.

Робота шкільного клубу підприємливості і фінансової грамотності, де проходять засідання у вигляді тренінгів з запрошенням психолога, досліджуються ситуації у сфері фінансів, вирішуються завдання з економіки, застосовуються симуляційні ігри, проводяться зустрічі з бізнесменами, опрацьовуються бізнес-задуми, також є одною з дійових видів позакласної роботи. Тому, подібна модель формування фінансової культури дозволяє розвивати грамотність у здобувачів освіти, вкладаючи в майбутнє економіки нашої держави. Подібні переміни будуть сприяти підвищенню якості фінансових продуктів і послуг, надасть можливість збільшити перспективи населення ефективніше ними користуватися. Даний процес зменшує вплив фінансових криз, а ще буде сприяти послідовному зменшенню ризиків додаткового власного боргу населення за споживчими позиками, зниженню ризиків шахрайських дій зі сторони недобросовісних суб'єктів фінансового ринку, що є визначним чинником захисту користувачів фінансовими продуктами і послугами [35, с. 21].

Після завершення академічного року здобувачам освіти пропонується через тестування оцінити власні знання та спроможності за такими параметрами [84]:

- дійове керування власними грошовими коштами;
- уміння проведення облік сімейних прибутків та затрат;
- уміння проводити короткотермінове, короткотермінове та довготермінове фінансове прогнозування;
- уміння визначити допустиме відношення споживання до заощаджень;
- майстерність співробітничати з банківськими установами;
- уявлення щодо суті інфляційних процесів, вкладень, залучення грошових коштів, сплати податків, поведінки споживача.

Сукупність чинників, які вище перераховані, обумовлює формування фінансової грамотності учнів старших класів.

2.2. Технології навчання фінансової освіченості у загальноосвітніх закладах в Україні

За теперішніх умов проблема збільшення ступеня фінансової грамотності громадян є актуальною для всіх держав у світі. Заборгованість, яка зростає, фінансова криза, неналежна обізнаність громадян відносно різних фінансових продуктів і послуг, неспроможність населення ухвалювати ефективні фінансові рішення і прожити адекватно до особистих прибутків підштовхнули уряди більшості держав опрацювати та вводити програми держави зі збільшення ступеня фінансової грамотності для громадян. Оскільки грошовий ринок зараз розвивається досить швидко, генеруючи великі обсяги фінансової інформації, що більшість звичайних людей не поспівають її всебічно усвідомити. А розвиток економіки країни, загальновідомо, прямо залежить від ступеня фінансової обізнаності і фінансової грамотності громадян. Тому, якщо ступінь знань населення щодо фінансової системи є невисоким, то від цього страждає вся економіка і країна в цілому [19, с. 631–632].

Отже, за теперішніх умов розширення користування фінансовими продуктами послугами, утруднення та виникнення сучасних фінансових інструментів, проблеми фінансової грамотності громадян стають дуже актуальними, а забезпечення власного фінансового захисту населення є визначним чинником формування економічного благополуччя громадян зокрема і країни в цілому.

Тому активізація досліджуваних питань збільшення ступеня фінансової грамотності в нашій державі обумовлюють потребу комплексного введення сучасних наукових методичних опрацювань в практику фінансової освіти, котра є одним з факторів фінансової соціалізації українського суспільства, що дуже актуально за теперішніх умов швидкого розвитку світових фінансових технологій.

В Україні удосконалення системи загальної освіти вимагає введення сучасних видів навчання фінансової грамотності, як визначного фактору фінансової соціалізації суспільства, застосування інноваційних технологій навчання й модернізація методів процесу навчання. Оскільки методика навчання фінансової грамотності, котра науково аргументована та якісно продумана, діє, передусім, на зростання ступеня фінансової грамотності здобувачів освіти і гарантує єдність інтересів педагога та школярів у ході навчання вивчення курсу [26, с. 12].

Актуально акцентувати, що протягом останніх років в педагогічній практиці українських загальноосвітніх закладів, окрім звичних методів викладання навчання фінансової грамотності, істотного розповсюдження набули і інноваційні методики [3, с. 93]. Так, широко застосовують активні методи викладання, зокрема інтерактивні лекції, кейс-методи, тренінгові заняття, ділові ігри та ін.

Зокрема, дуже зрозумілими в навчанні фінансової грамотності як поміж школярів, так і вчителів, є проблемні лекції, лекції-візуалізації, бінарні лекції, лекції з наперед помилками, які заплановані, лекції-прес-конференції [27, с. 190–192]. Так, на проблемних лекціях вчитель характеризує проблемну ситуацію, яка пов'язана з усяким елементом фінансової грамотності, та зацікавлює спонукає учнів до пошуку напрямів її розв'язання. Звичайно, проблемні лекції підтримують розвиток теоретичного мислення, пізнавальну заінтересованість до практичних елементів фінансової грамотності, забезпечують майбутню фахову мотивацію і формування корпоративної культури у школярів.

Лекцію-візуалізацію застосовують для розшуку новітніх перспектив з метою дотримання принципу наочності під час навчання фінансової грамотності. Так, вчитель використовує демонстраційні матеріали та ін. види наочності, що не тільки добавляють вербальну інформацію, але і самі несуть змістовну інформацію. Тому, підготовка візуальної лекції передбачає перетворення змісту лекції чи її фрагмента у візуальну форму з метою подання її здобувачам освіти за допомогою технічних

засобів. У візуальній лекції досить важливі візуальна логіка і темп надання матеріалу, вміння та стиль комунікації вчителя з учнями.

Бінарна лекція є продовженням проблемного викладення матеріалу у діалозі двох вчителів або вчителя та практика, на котрій представляють справжні ситуації, які пов'язані зі збільшенням ступеня фінансової грамотності, а ще обговорюють теоретичні та практичні проблеми двоє професіоналів. Перевагами бінарної лекції є актуалізація існуючих у школярів знань з фінансової грамотності, які потрібні з метою розуміння розмови та участі в ній; побудова проблемної обстановки; розгорнення системи доказування [26, с. 13].

Актуальною теж є лекція-прес-конференція, на котрій вчитель радить учням поставити йому запитання в письмовій формі з теми, яка проанонсованої. Практика переконує, що такі лекції-прес-конференції варто проводити: на початку навчання курсу з метою виявлення інтересів учнів класу, їхніх можливостей; у середині предмета з метою залучення учнів до головних моментів навчання предмета «Фінансова грамотність» та систематизування знань, які отримання; в кінці з метою встановлення перспектив розвитку матеріалу, який засвоєного.

Одним з дійових методів навчання, котрий варто використовувати у загальноосвітніх закладах у ході навчання фінансової грамотності, є case study. Case study – це метод навчання на засадах дослідження визначеної фінансової події, який включає спеціалізований навчальний матеріал, що містить кейс (текстовий опис ситуації), вказівки відносно роботи з даним кейсом, поради із застосування кейсу і спеціальну технологію застосування матеріалу, який пропонується, у ході навчання. Поміж вигод методу case study виділяють: використання опорних принципів проблемного навчання; одержання учнями навичок діяльності у команді; набуття практики презентації наслідків діяльності; майстерність формулювати запитання та обґрунтовувати відповідь. Визначним є те, що здійснення методу case study пов'язано із застосуванням у ході навчання фінансової грамотності мисленого експерименту, ігрового і проблемного методів, системного

аналізу, моделювання, а ще методів опису та класифікації, кожних з котрих має в методі case study (вивчення проблеми) важливе значення.

Як форма організації уроку з фінансової грамотності, тренінг підтримує інтенсивність навчання, наслідок котрого досягається за допомогою активної роботи кожного з його суб'єктів, оскільки знання при тренінгу стають продуктом дієвої взаємодії його суб'єктів. При цьому, при умові детальної організації та додержання методики здійснення, тренінгові заняття: підтримують розвиток мислити творчо, формуванню прикладних вмінь і навиків у школярів; заохочують та збільшують заінтересованість до сучасних знань, поглиблюють сприймання матеріалу; формують позитивний мікроклімат в класі, творчий і доброзичливий клімат; збільшують якість процесу навчання школярів [26 с. 14].

У ході проведення практичного уроку з фінансової грамотності, ділові ігри надають можливість моделювати важкі життєві події, які пов'язані з керуванням власними фінансами, підтримують розвиток фінансового мислення. В процесі проведення ділової гри учні навчаються розробляти особисту стратегію фінансового поведіння, поглиблювати інтуїцію, формувати фінансові плани, обґрунтовувати особисті рішення. Ділові ігрові збільшують зацікавленість учнів до опорних компонент фінансової грамотності, навчають робити в команді, формують відчуття відповідальності за загальне рішення або ефективність проєкту.

Проте доцільно акцентувати, що теоретичні знання, які подані вчителем та одержана школярами в класі, у повній мірі опановують ся тільки тоді, коли вони будуть запроваджені на практиці. Тому для покращення методики навчання фінансової грамотності в Західноукраїнському національному університеті (ЗУНУ) організовується і здійснюється, разом з вчителями педагогами загальноосвітніх, фахових і вищих навчальних закладів, ряд інтересних та пізнавальних наукових педагогічних заходів тематики фінансової обізнаності [26, с. 14].

Так, у 2017 році на базі Тернопільського національного університету (ТНЕУ) проходив I освітній форум «Запровадження предмету «Фінансова грамотність» у

процес навчання і виховання у контексті перемін новітньої освіти». Ціллю Першого форуму був обмін практикою в галузі навчання курсу «Фінансова грамотність», а теж розширення ступеня компетенції педагогів у галузі керування власними фінансами, формування відповідального фінансового поведження і ухвалення аргументованих фінансових висновків. Учасники заходу провели аналіз практики навчання фінансової грамотності у загальноосвітніх закладах і закладах вищої освіти Тернопільської області, визначили його науковий методичний супровід, провели тренінгові заняття, виділили вигоди і вади введення курсу «Фінансова грамотність», ще його головні тенденції за умов сучасних змін в освіті.

Учасники заходу також мали можливість взяти участь в тренінгу «Фінансові піраміди: вид шахрайства чи метод заробітку?» [63, с. 42].

Наступного року в ТНЕУ у співпраці із ТОКІППО (Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти) організовано II регіональний форум у сфері освіти «Особливості запровадження предмету «Фінансова грамотність» у контексті удосконалення модернізації процесу освіти». Другий форум надав змогу учасникам взяти участь відносно специфіки методики грамотного формування бюджету сім'ї, витрачання грошей, методів заощаджень в різноманітних життєвих подіях, а ще ряд інших проєктів, які скеровані на збільшення компетенції учнівської молоді в керуванні власними фінансами [26, с. 14]. Захід надав також можливість його учасникам розглянути ігрові технології викладання, які скеровані на збільшення компетенції керування власними фінансами [63, с. 42].

Звичайно, методика навчання фінансової грамотності передбачає і відновлює головні види передавання економічних і фінансових знань професіоналами з передових сфер фінансової практики і науки. Так, 16.03.2018 року у межах відзначання Global money week (Всесвітній тиждень грошей) у ТНЕУ було реалізовано круглий стіл на тему «Взаємодія освітян, влади та громадськості у покращенні фінансової грамотності молоді Тернопілля». Даний захід забезпечив

перспективу висвітлення актуальних проблем фінансової освіти, її пропаганді поміж молоді та участі в даному процесі представників громадських організацій, освітніх закладів та органів державної влади.

За теперішніх умов фінансова грамотність характеризує ступінь життя населення, підтримує подолання бідності, зниження фінансових ризиків юридичних осіб і громадян [76]. Подібні реалії потребують відповідної реакції освітнього простору на запити сучасності. З даною ціллю 09.11.2018 року на базі ТНЕУ, разом з ТОКІППО, проведено вернісаж-практикум для педагогічних працівників Тернопільської області «Проект «Фінансова грамотність» у контексті реформування освіти». Учасники Вернісаж-практикуму підсумували новітній досвід навчання фінансової грамотності в контексті орієнтованого проблемного навчання, поділилися практикою написання книжок і виробництва мультфільмів для дітей дошкільного і шкільного віку з фінансової грамотності, виділили головні напрями збільшення ступеня фінансової грамотності, зокрема сучасної шкільної молоді. У межах Вернісаж-практикуму здобувачі освіти загальноосвітніх закладів і коледжів взяли участь в квесті «Фінансове слідство», провели гру «Alias: Financial Edition», відвідали музей історії ТНЕУ та музей грошей [26, с. 15; 63, с. 42].

Актуально підкреслити, що покращання методики навчання фінансової грамотності сприяє учням зрозуміти суть основних фінансових термінів, а ще ефективно застосовувати їх в ході: прийняття рішень щодо прибутків, затрати і заощадження; відбору найкращих фінансових інструментів з метою інвестування; прогнозування бюджету; нагромадження грошей на наступні цілі та ін. Тому, 09.04.2019 року в ТНЕУ проведено III регіональний освітній форум з методики навчання фінансової грамотності, на котрому були презентовані освітні програми і просвітницькі проекти, скеровані на збільшення компетенції молодих людей у ході керування власними фінансами, а ще розкрито можливості підвищення кваліфікації педагогічних працівників загальноосвітніх закладів відносно введення інноваційних освітніх технологій та способів викладання у галузі фінансової

грамотності. Для школярів загальноосвітніх закладів був організований networking «Як навчитися заощаджувати грошові кошти?», тренінг «Фінансове шахрайство – небезпечне озброєння сучасності» і воркшоп «Мій власний бюджет» [26, с. 15; 63, с. 43].

Для пропаганди фінансової грамотності поміж молоді 21.10.2019 року ТНЕУ організував для школярів, студентів коледжів та педагогічних працівників Львівської, Тернопільської та Хмельницької областей Другий Всеукраїнський вернісаж-практикум «Тиждень фінансової грамотності. Прев'ю». Дітям організували ігри в галузі фінансів: «Банківська платіжна картка», «Бюджет дитини», «Вірю – не вірю», «Знайти фінансового шахрая», «Квест в магазині», «Малі підприємці» та «Мій перший мільйон». Одночасно для здобувачів освіти загальноосвітніх закладів та коледжів студенти другого (магістерського) рівня вищої освіти, котрі навчаються на освітньо-професійній програмі 015 «Фінансова грамотність», провели ряд заходів, які спрямовані на одержання сучасних знань та прикладних навиків у галузі фінансової грамотності. Зокрема, учасники розумового конкурсу «Фінансовий ерудит» аргументували імовірні шляхи витрачання грошей і зазначали пріоритети особистого відбору при умові передбачуваного одержання одного мільйона гривень. При цьому переконання школярів виділялися новизною, оригінальністю та креативністю, і підходу. В грі «Доходи-затрати» учасники команд змагалися за лідерство в формуванні найоптимальнішого бюджету сім'ї. Гра «Alias: financial edition», яка зіграна, визначала пояснення фінансових понять синонімами. Рухливі ігри з фінансової тематики були проведені для наймолодших учасників заходу [63, с. 43].

Варто відзначати, що через невисокий ступінь фінансової грамотності і брак простих навиків керування власними фінансами велика частина громадян нашої держави виявилася не готовою до життя за умов карантинних обмежень, які спричинені пандемією COVID-19. Режим дистанційного навчання став величезним викликом для школярів, студентів та педагогічних працівників. Тому власне

проблема особливості он-лайн навчання фінансової грамотності розглянуто на IV Форумі щодо форм викладання обізнаності в галузі фінансів, який проведено в ТНЕУ влітку 2020 року в режимі реального часу (online). Це дійство з'єднало освітян різноманітних куточків держави, котрі наголосили на тенденції у сфері приватних фінансів в сучасних реаліях поширення пандемії коронавірусу COVID-19, та вказали на шанси удосконалення технології викладання освіченості в сфері фінансів у подібних умовах [26, с. 16].

В сучасних реаліях для покращання навчання фінансової грамотності доцільним є широку залучення професіоналів з метою глибшого уявлення школярами та здобувачами вищої освіти новітніх тенденцій, які проходять в українській фінансовій системі, та допомога запровадження креативних задумів учнів і студентів в практику. Це, звичайно, буде стимулювати підприємницькі починання школярів та студентів та в наступному сприяти їм у відкритті особистого бізнесу або здійснення свого проекту.

2.3. Значення інноваційних технологій навчанні фінансової обізнаності в загальноосвітніх закладах за новітніх реалій

В українських школах викладання освіченості в галузі фінансів набуло суттєвого підходу на шляху щодо уніфікації механізму шкільного навчання у світовому процесі формування фінансово обізнаної генерації. Проте практика показує, що в нашій державі усе іще важливою продовжує лишатися питання широкого використання практико-орієнтованих та інтерактивних методик навчання фінансової грамотності науково-педагогічними працівниками загальноосвітніх закладів, передусім в напрямі активізації застосування ігрових технологій викладання фінансовій грамотності.

Застосуванню ігрових технологій в сфері освіти присвячено праці та А. А. Аббасової [79], Т. Ю. Гранчак [12] І. М. Мельничук [42; 43], Т. Т. Черкашиної

[79] та ін. Проблеми застосування ігрових практик і механізмів в неігровому плані з метою залучення кінцевих споживачів до вирішення питань, висвітлено у роботах О. В. Бабири [3], М. В. Гришуніної [40], Н. С. Кравець [32], Т. О. Лященко [40], А. В. Маркєєвої [41], В. Р. Пічкур [40] та ін. Формування вартісних орієнтацій здобувачів за умов інтерактивної взаємодіяння досліджували І. М. Мельничук [43], С. Ю. Мельничук [43], Л. З. Ребуха [43] та ін. Властивості застосування дидактичних ігор в ході викладання в загальноосвітніх закладах аналізуються О. П. Зеленською [22], М. Курик [34], П. К. Магомедовою [81], А. С. Шапієвою [81] та ін. Звичне навчання, у котрому панує вербальний підхід і напрям на запам'ятовування навчального матеріалу, А. Хемаїлі [99] змінено на інтерактивний, практико-орієнтований тип практиці педагога з його наступною можливістю у процесі освіти загальноосвітнього закладу. Роль інтерактивного методу у дійовій освітній взаємодіянні і наданні сприяння усім учасникам групи вивчали S. Beheshti [97], M. Safa [97]. Інноваційні технології, які застосовуються у теперішньому процесі освіти, відображено в роботах Р. М. Горбатюка [11], У. Т. Дудки [11], Т. О. Кізими [26; 63], Н. М. Коломийчук [26], І. Й. Круп'як [26], Л. З. Ребухи [62; 63], В. В. Письменного [63] та ін. Проте, попри, що шкільний курс «Фінансова грамотність» введений в загальноосвітніх закладах поки що як факультативний, а не як постійний, зараз мало розв'язаними лишаються питання, які пов'язані з інтерактивними та орієнтованими на практику методики навчання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах, котрі вимагають наукового аналізу.

Розвиток теперішньої середньої освіти відбивається в істотних перетвореннях розумових спроможностей учнів та їх діалектичному, матеріальному світосприйнятті, що цілковито направляють людину на розвиток творчості, персональних духовних якостей та ініціативного формування різних аспектів умінь, навиків та практики [33]. Введення навчального курсу «Фінансова грамотність» у теперішній процес освіти стало визначною частиною реформування

системи загальної середньої освіти у нашій державі, тому що перед цим відбувався процес формування національних програм і стратегій збільшення ступеня фінансової грамотності громадян в більшості державах у світі [68].

Так, вчені Н. Ф. Чечетова, Т. М. Чечетова-Терашвілі [80] наголосять увагу на питанні забезпечення фінансовою грамотністю громадян нашої держави загалом і виділяють невисокий ступінь:

- фінансової компетентності і грамотності в галузі власних фінансів;
- особистих інвестиційних висновків відносно застосування особистих фінансів й усвідомлення ризиків, які пов'язані з подібними висновками;
- досвідченого керування власними фінансами;
- виконання державної політики відносно покращання фінансової грамотності школярів і молодих людей.

Загалом процесу освіти призначається важливе значення в розвитку фінансової грамотності покоління, яке підростає, тому що власне саме навчання покликане реалізувати функції передачі і опанування знань у сфері фінансів, формування економічного думання в дітей, яке виявляється в майстерності заробляти, тратити і заощаджувати [6]. Сучасність показує, що учні з деякими утрудненнями опановують часткові проблеми питання, яке окреслене, не постійно можуть детально розуміти правила керування власними фінансами, а ще ефективно використовувати одержані знання та навички в життєвій практиці. Саме фінансова грамотність і передбачає уміння людини управляти грошима з мінімальними для себе затратами і найбільшою користю [55].

Вчені Т. О. Кізіма, С. Л. Коваль, В. В. Письменний, Л. З. Ребуха та ін. [27] упевнені, що утворення головних компонент фінансової грамотності як уміння заробляти, тратити і заощаджувати уможливлене за застосування в загальноосвітніх закладах ігрових методів викладання. Технології ігор різноманітять головні форми надання фінансової інформації школярам із застосуванням мультимедійної техніки; поглиблюють пізнавально-навчальну

роботу та незалежну діяльність учнів; створюють позитивне мотивування до навчання і забезпечують її різноманітність; поглиблюють у школярів фінансове думання, вміння розглядати та узагальнювати інформацію, робити висновки; раціоналізують і насичують нововведеннями процес освіти; забезпечують позитивний наслідок педагогічної роботи учителя; убезпечують наочність матеріалу навчання; удосконалюють належну реакцію [11]. Опанування знаннями з економіки, як зауважує Б. Приходько, привабливе для учнів в ігровому вигляді та дієво відображається на якості освоєння [58].

За сьогоденних умов запровадження курсу «Фінансова грамотність» у процес освітній в загальноосвітніх закладах є визначним чинником формування фінансово обізнаної молоді. Проте теоретичні знання, які надані педагогом та опановані школярами у ході навчання, у цілковитій мірі освоюються тільки тоді, коли вони будуть випробувані в практиці. Для покращання методики навчання фінансової грамотності в ЗУНУ вже декілька років підряд на стабільних засадах організовуються та здійснюються, разом із науково-педагогічними працівниками західних областей України, ряд інтересних та інформаційних, наукових і навчальних заходів [26], котрі розкривають теми впровадження інтерактивних ігрових методів викладання фінансової грамотності в процес освіти.

Узагалі для інтерактивних методик викладання фінансової обізнаності властиве застосування широкого діапазону прийомів та способів організації освітньої роботи, котрі надають можливість посилювати інтерес пізнання, ліпше сформувати практичні навички та компетенції дітей, тому що передбачають проведення уроків, у рамках яких сформовано потрібні умови з метою найбільшого опанування фінансових знань і розкриття фінансових вмінь та навичок школярів. Основна ціль інтерактивних технологій полягає в занурюванні усіх учасників процесу освіти в фахову галузь роботи, розкритті їх потенціалу творчості, створенні навичок діяльності в команді, підвищенні заінтересованості школярів в

опанування засадами керування власними фінансами та піднятті ступеня мотивування до навчання [63, с. 43].

За теперішніх умов безперечним є правило, що чим швидше діти вивчають засади власних фінансів, тим фінансово успішнішими вони будуть в наступному. Власне з даною ціллю у ЗУНУ підготовлено настільну фінансову гру для молоді «Мій перший мільйон». Поруч з розвитком обізнаності і створенням навиків спілкування, дана гра скерована на одержання знань в галузі власних фінансів, одержання умінь відносно управління грошовими коштами, прогнозування власного бюджету, заощадження і захисту від фінансового шахрайства та ін.

Досить часто діти не замічають, куди витрачають кишенькові гроші. Прогнозування власного плану формування і використання ресурсів (фр. budget) ш їхнє дослідження сприятиме напрями витрачання власного бюджету. Гра у сфері фінансів «Особистий бюджет», яка розроблена в ЗУНУ для того, щоб у вигляді гри продемонструвати учням, наскільки легко і потрібно прогнозувати власний бюджет. Основна ціль настільної гри полягає в розвитку тактичного і послідовного думання учня, його реагуванні й уваги, а ще практикує вміння конкретної оцінки особистої фінансової події [63, с. 44].

За теперішніх реалій кожна дитина у той або інший термін роздумується над відкриттям власного бізнесу, зокрема перукарні, студії-салону краси нігтів та ін. Настільна фінансова гра «Малі бізнесмени», яка розроблена в ЗУНУ, підтримує краще зрозуміти підприємництво та взнати багато інтересного щодо доходу, затрати, податків, заощаджень, інвестування, банкрутство та ін.

Приблизно усі теперішні діти знають як використовувати банківську платіжну картку, а саме: знімати готівку в банківському автоматі (АТМ, банкомат), поповнювати поточний рахунок в платіжному терміналі, банкоматі, платити за покупки в торговельних організаціях чи через глобальну мережу Інтернет. Проте, чи уміють діти здійснювати це надійно? Оскільки на банківській платіжній картці може бути велика сума грошових коштів, котру можна просто позбутися, не

використовуючи традиційні принципи протидії фінансовим шахраям. Ряд настільних ігор, які розроблені в ЗУНУ, зокрема «Сплата в магазині», «Банківська платіжна картка», «Банківський автомат (АТМ, банкомат)», «Телефонні шахраї», скеровані на оволодіння дітьми навиків надійно використовувати банківську платіжну картку у щоденному житті [63, с. 45].

У 2019 році всі вищезазначені настільні ігри пройшли ефективно випробовування на курсах з фінансової грамотності для учнів від десяти до тринадцяти років, діти учасників ООС на запрошення ЗУНУ. На закінчення курсів було проведено ґрунтовне статистичне опитування, в якому взяли участь 58 осіб.

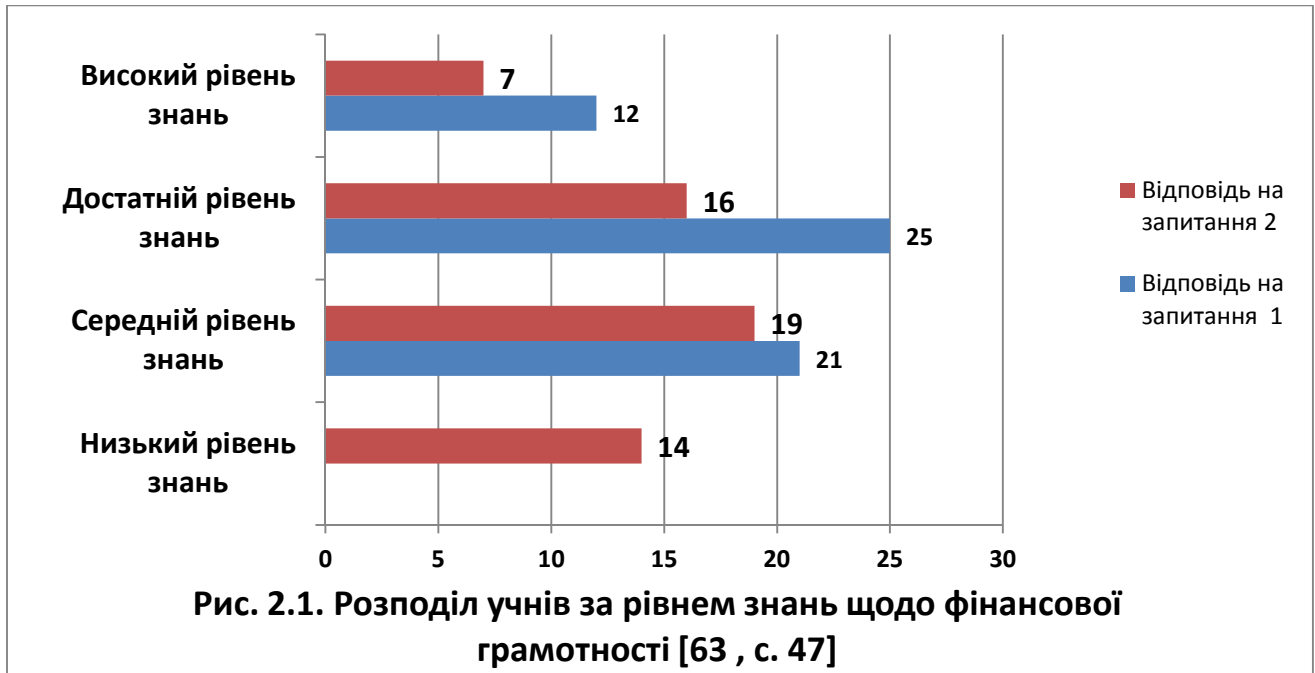
З метою підтвердження результативності застосування розглянутих вище настільних ігор з метою формування навиків з фінансової грамотності в ЗУНУ було проведено соціологічне опитування поміж учнів. В анкету входило 5 запитань:

1. Дайте оцінку власного ступеня знань щодо фінансової грамотності.
2. Оцініть особистий ступінь знань щодо фінансової грамотності, що належить до уміння управляти особистими грошовими коштами, заощаджувати гроші з мінімальними затратами і максимальною користю, навиків забезпечення від фінансового шахрайства.
3. Яке відчуття потреби в майбутньому зростанні знань з освіченості в сфері фінансів?
4. Чим сприяють знання з Вашої фінансової обізнаності почуватися зручно поміж однолітків, які дані знання фахово не одержували?
5. Якщо Ви дали відповідь на попереднє запитання «Так», то чи проводите Ви дійове керування власними фінансами кожного дня? [63, с. 46].

На перші два питання анкети відповіді оцінюватися в межах 0–100 балів, зокрема від 0 до 39 балів – незадовільний ступінь, від 40 до 59 балів – низький ступінь, від 60 до 74 балів – задовільний ступінь, від 75 до 89 балів – добрий ступінь, від 90 до 100 балів – відмінний ступінь.

На наступні три питання анкети відповіді були «Так» або «Ні».

На рис. 2.1 показано розподіл відповідей на перші два питання анкетування.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

На основі проведеного аналізу сучасних інтерактивних методів навчання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах можна зробити такі висновки.

1. З кожним днем освіта у сфері фінансів стає усе більш затребуваною. До цього ж визначним є прикладний елемент освіти, котрий є потрібним для усякої особи, котра живе в розвинутій державі. Зацікавленість до знань в сфері фінансів виявляють діти різноманітного віку, від найбільш молодих до найбільш старших. Навчання дитини фінансової грамотності, на нашу думку, повинно здійснюватися безперервно. Одні і ці ж терміни, з часом, мають віднаходити усе чіткіші профілі та прикладне використання. Молодших школярів початкової та основної школи варто вчити за рахунок ігрових методів, а учнів старшої школи доцільно залучати до розв'язання ситуаційних та проблемних фінансових задач. Необхідно теж стимулювати учнів навчатися незалежно знаходити необхідну інформацію щодо фінансів.

2. Фінансово грамотні громадяни будуть ліпше підготовлено до кризових подій і зможуть лівше захиститися, розбиратися за умов фінансової кризи, зокрема без питань зберігати особисті нагромадження, обирати пенсійні прогнози, орієнтуватися з фіскальними деклараціями, ефективно ухвалювати інвестиційні та ін. фінансові висновки і не падати в паніку.

3. У нашій державі методика навчання фінансової грамотності безперервно розвивається адекватно до умов сучасності і зважаючи на теперішні тенденції у світі, прикладом чому є довгочасний прикладний досвід навчання фінансової грамотності в ЗУНУ.

4. Зараз потрібно реалізувати якомога більше заходів з покращення ступеня фінансової грамотності громадян, передусім учнів і молодих людей, у засадах котрих повинно бути закладено не тільки теоретичне інформування у сфері фінансів, але і розвиток прикладних вмінь та навиків.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ НАВЧАННЯ ФІНАНСОВОЇ ОБІЗНАНОСТІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

3.1. Застосування новітніх інформаційних засобів у ході навчання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах

З метою удосконалення застосування новітніх інформаційних засобів у ході навчання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах визначним є, як міжнародний досвід, так і українська практика.

Збільшення ступеня фінансової грамотності громадян є не лише невіддільним елементом освіченості населення, але і фінансової безпеки держави, тому що безсумнівним є той факт, що неналежний ступінь фінансової грамотності призвів до фінансової кризи сучасності [4, с. 4].

Системна програма збільшення ступеня фінансової грамотності є одним з найбільш комплексних і найбільш ефективних освітніх інструментів підготовки здобувачів освіти і населення загалом до використання складних фінансових інфраструктур, які безперервно змінюються. На сьогодні державні програми і стратегії збільшення ступеня фінансової грамотності громадян опрацьовані й ухвалені на національному рівні в тридцяти чотирьох державах світу [5, с.7].

Забезпечення сукупного охоплення навчальними заходами усіх сторін діяльності грошового ринку, зважаючи на знаки його розвитку, соціальні та демографічні переміни у державі, є умовою досягнути успіх фінансової освіти. Фінансова освіта має ґрунтуватися на визначених правилах, а саме: розробки державних стандартів фінансової освіти; встановлення цільової аудиторії; експертності; об'єктивності. Національні стандарти фінансової просвіти передбачають навчальні програми і плани, методики, технології та освітні інструменти прикладного виконання навчальних планів та програм, критерії

сертифікації та оцінки знань, сукупність заходів щодо підготовки науково-педагогічного і викладацького персоналу та ін. Це мають повинні бути комплексні заходи органів державної влади, із залученням загальноосвітніх закладів, здобувачів освіти, студентів, слухачів, батьків та ін. В даному процесі велику значення мають загальноосвітні заклади тому що саме вони покликані забезпечувати пропонування фахових освітніх проєктів [96, с. 11].

З метою одержання найбільшого наслідку потрібне удосконалення інформаційних компетентностей у ході навчання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах. Здійснення цілісного підходу при створюванні навчального, методичного забезпечення та інформаційно освітніх продуктів і послуг неможлива, без введення інтерактивних методів викладання, які передбачають використання нетрадиційних підходів до навчання з застосуванням новітніх електронних технологій і технологій в світовій мережі Інтернет та ін. [55, с.8].

За допомогою залучення в процес освіти новітніх інформаційних і комунікаційних технологій можна сформувати підходящі умови з метою розвитку інформаційної і цифрової компетентності як визначного елемента формування інноваційної особи всіх суб'єктів процесу в галузі освіти. Напрямами розвитку інформаційної і цифрової компетентності суб'єктів процесу освіти є: організація електронного простору в сфері освіти загальноосвітнього закладу, застосування хмарних технологій, наприклад, G Suite for Education (Люкс для освіти), здійснення компетентнісного підходу до викладання, навчання, наприклад інформатики, економіки, математики та ін. [7, с. 118]. З метою виконання комплексного підходу необхідно залучення здобувачів освіти загальноосвітніх закладів, зокрема до розроблення електронних ресурсів в сфері освіти, технологій в світові системі Інтернет, , які перевіряються на відкритих заходах, уроках, які проводяться разом з учнями, студентами, вчителями, викладачами, батьками та ін.

Запровадження інформаційних компетентностей у процес в сфері освіти загальноосвітніх закладів обумовило появлення педагогічних технологій, а саме: навчання за технологією тренінгу, навчання з використанням інтерактивних технологій, перевернуте навчання (англ. flipped learning), самостійне навчання, мобільне навчання (m-learning), всепроникне навчання (u-learning), електронне навчання (e-learning), дистанційне навчання, та ін. З метою їхнього застосування потрібними є: існування в загальноосвітньому закладі світової мережі Інтернет високої швидкості, наявність безкоштовного Wi-Fi, відповідний ступінь інформаційних і цифрових компетентностей всіх суб'єктів навчального процесу, технічне забезпечення освітнього процесу, створення належного програмно-методичного забезпечення та ін. З метою ефективного запровадження різних видів навчання в загальноосвітньому закладі потрібне дійове та динамічне інформаційну та освітнє оточення, котре має забезпечити активну взаємодію між суб'єктами навчального процесу. Гнучкість і відкритий зв'язок з навчальним процесом у всякий період може гарантувати середовище в он-лайн режимі роботи, яке організовано на засадах хмарних технологій, котрі надають перспектива застосування практичних програм без встановлення та доступу до індивідуальних файлів з жодного пристрою, котрий підключений до глобальної мережі Інтернет [Гісь І. Хмарні технології як засіб формування інноваційного освітнього середовища: методичні рекомендації. Луцьк, 2016. 56 с.; 46, с. 161].

Спільні тенденції створення та еволюції освітнього, навчального, наукового середовища, яке орієнтовано хмарні технології, розкривають такі ознаки, а саме: розвиток індивідуальних освітніх середовищ; істотне послаблення чи і відміна обмежень відносно доступу з жодного пристрою, який підключений до світової мережі Інтернет, у різних місцях та в різні години; покращання сервісів праці колективу, зокрема доступу до загального контенту, зв'язку у формі відео-конференцій; розвиток сервісного орієнтованого підходу, підвищення числа сервісів, які орієнтовані на хмарні технології; введення стандартизованої

інформаційно-комунікаційних технологій інфраструктури загальноосвітнього закладу; застосування загальнодоступних і корпоративних джерел ресурсів, об'єднання сервісів; розвиток спільних сервісних моделей; розповсюдження підходу «Великі дані» (англ. Big Data) в інформаційних технологіях під час проектування навчальних інформаційно-комунікаційних технологій систем; підвищення вимог до захисту, надійності і сумісності та ін. [6, с.56].

У цей час великої поширеності одержали системи навчання, котрі передбачають взаємодію суб'єктів у режимі реального часу (on-line), засоби організації загальної діяльності, індивідуальний доступ здобувача освіти та вчителя до єдиного освітнього простору, електронних джерел ресурсів, програмного забезпечення, засобів зв'язку високої якості, зокрема, Google Classroom (укр. Google Клас), Canvas (англ. canvas – «полотно») та інші. Застосування хмарних технологій має такі вигоди: полегшення процесів установки, підтримання і ліцензійного сервісу програмного забезпечення; гнучкість у застосуванні різноманітних видів програмного забезпечення; перспектива багатоканального доповнення матеріалів навчальних ресурсів та організації загального відкритого доступу; зменшення вартості обладнання; полегшення організації процесів великих платежів і підтримання значних обсягів даних; мобільність процесу навчання [38, с. 354].

Компетентнісний підхід до процесу навчання в загальноосвітніх закладах встановлює не лише сучасні цілі перед здобувачами освіти, проте і, передусім, сучасні вимоги перед науково-педагогічним персоналом і керівництвом загальноосвітніх закладів, які зобов'язані поліпшувати і видозмінювати засоби і способи навчання та керування в зв'язку з сучасними вимогами інформаційного суспільства. Головним тут знову-таки стає компетентнісний підхід, тобто не лише розроблення теоретичних принципів, правил і вказівок щодо організації начального процесу, але і використання сучасних методик у реальному процесі живого спілкування [48, с. 87].

Тому, можна допустити, що і у майбутньому розвиток способів навчання, які орієнтовані на використання комп'ютерів, буде проходити на шляху поліпшення моделей знання, які засновано на їхніх засадах. Дані способи будуть набувати інтелектуалізації, усе і більшій мірі будуть наближатися до моделювання єдиних частин навчального простору і деяких видів взаємодії у навчальному процесі. В цьому зв'язку можна сформулювати помітну тенденцію підвищення значення інформаційно-цифрових компетентностей усіх суб'єктів навчального процесу з метою ефективного розвитку і введення сучасних технологій навчального процесу.

3.2. Міжнародний досвід навчання фінансової грамотності учнів в загальноосвітніх закладах

Безсумнівно, задача підвищення ступеня фінансової грамотності громадян сьогодні є одним із найбільш важливих для освітянської спільноти, громадських установ та урядів різноманітних країн. В більшості державах у світі, зокрема, Австралії, Австрії, Великобританії, Індії, Канаді, Польщі, Сінгапурі, США, Франції, Федеративній республіці Німеччині, Швеції діють різні національні програми збільшення ступеня фінансової грамотності громадян. Програми підвищення рівня фінансової грамотності населення держав суттєво відрізняються поміж собою, однак переслідують одну ціль – підтримують зростання фінансової активності громадян і наступному розвитку вітчизняних економік.

Варто наголосити, що протягом останніх десятиріч світовою спільнотою нагромаджено істотну практику відносно розроблення і реалізації дійових програм фінансової освіти і підвищення ступеня фінансової грамотності населення. Причому практика іноземних держав обґрунтовано показує, що питання безпеки прав користувачів фінансових продуктів, послуг і довіри громадян до фінансової системи виникають фактично перед всіма країнами у світі [37, с. 429]. Тому зауважимо, що сьогодні варто виважено підходити до розв'язання проблем

доречності, видів та особливостей застосування іноземних доробок і з врахуванням національних властивостей припасовувати наявні продукти та методики в українську практику, опрацьовувати свої та розробляти вітчизняні методичні і педагогічні ресурси з метою розвитку фінансової освіти у нашій державі [26, с. 12].

Для іноземної практики навчання молоді, фінансова освіта та фінансова грамотність не є сучасними термінами. Число держав, котрі вводять національні програми фінансової грамотності, кожного року збільшується. Зокрема, в Європі функціонують більше 180 програм підвищення рівня фінансової грамотності населення [87].

Ефективні державні програми розроблені та реалізовані в Австрії, Великій Британії, ФРН, США. Хоч ринкові взаємовідносини характеризують економічний статус Болгарії, Польщі та Словенії не так давно, однак і у даних державах активно реалізуються державні програми фінансової грамотності для різноманітних прошарків громадян. Більшість держав фінансову грамотність здійснюють в межах багатьох неформальних та формальних навчальних програм. Орієнтовно 50 % держав, які є членами Організації економічної співпраці і розвитку (ОЕСР), реалізують державну політику розвитку фінансової освіти, пропонують фінансову освіту на засадах приватно-державного співробітництва. Спираючись на аналіз національних програм збільшення ступеня фінансової грамотності громадян у 28 державах-членах Європейського Союзу, зауважимо, що найбільшу кількість різних програм покращення фінансової грамотності мають Австрія, Велика Британія, ФРН. Розмаїтість проєктів пропонується у Нідерландах, Польщі, Франції. В Болгарії, Латвії, Люксембурзі, Румунії, Словенії діють зарубіжні програми. Специфічною рисою для усіх держав є те, що головними цільовими групами є діти і молоді люди [88].

В зарубіжній практиці застосовуються різноманітні засоби навчання молодих людей розраховувати особистий бюджет, бути фінансово освіченими, володіти

опорними знанням щодо фінансових інструментів, послуг, засади пенсійного забезпечення і соціального захисту.

Зокрема, в Республіці Польща Фундація Кроненберг – це організація, яка впродовж двадцяти років опрацьовує та реалізує програми для фінансової освіти громадян Польщі в співпраці Сітібанк (англ. Citibank). Серед програм є проекти поліпшення фінансової грамотності дітей, здобувачів вищої освіти молодих підприємців, підприємців-жінок та ін. Мої Фінанси є якнайбільшою програмою економічної освіти молоді у Республіці Польща. Ціллю програми є навчання молоді ухвалювати доцільні і корисні фінансові висновки та систематично поновлювати власні фінансові знання [64, с. 101].

В США пропаганда навчальних економічних проблем відбувається доволі активно, розпочинаючи із початкової школи. Важливу роль відіграє формування поведінкових навиків, культури ділового спілкування, спроможності відстоювати власні права без порушення прав інших осіб суспільства, майстерність провадити переговори, робити у колективі, приймати на себе ризики та правдиво розраховувати можливості на досягнення успіху. Визначним є навчання учнів у рамках предмета з власних фінансів, навиків використовувати банківські платіжні кредитні картками, майстерності розраховувати та вибирати програми страхування, оцінювати платежі податків, проводити аналіз потреби та доцільності отримання позики та ін. [82, с. 53].

Американський Мінфін розробив освітню програму Money as you grow. На його порталі є п'ять рубрик щодо ознайомлення різноманітних вікових груп, зокрема від 3 до 5 років, від 6 до 10 років, від 11 до 13 років, від 14 до 18 років і більше 18 років. Підібрані тут тестові завдання, навчальні розвивальні ігри для дітей, інструменти і методики рекомендують застосовувати батькам та науково-педагогічним працівникам, з ціллю надати діткам знання відносно поводження з грошми. КФГО (Комісія з фінансової освіченості та освіти, Financial Literacy and Education Commission) США також опрацьований ресурс

MyMoney.gov. Тут можна розшукати навчальні поради щодо того, як заробити, заощаджувати, інвестувати і захистити грошові кошти. Влада кожного штату незалежно встановлює, як та в яких розмірах застосовувати матеріали в загальноосвітніх закладах, які запропоновані урядом [93].

Міністерством фінансів Нідерландів розроблено масштабну державну програму фінансової освіти Money Wise (В грошовому вимірі) для нідерландських початкових шкіл з ціллю навчити учнів фінансово грамотними. Дана програма містить 4 модулі для школярів 1 і 2 класів і 5 модулів для школярів 3, 4 і 5 класів. У межах даної ініціативи контрагенти з фінансової системи, наукових кіл, урядових закладів і споживчих установ об'єднують намагання з головною ціллю – зробити населення фінансово незалежними. Подібна програма при обов'язковому шкільному навчання може навчити учнів різноманітним елементам фінансової грамотності, які відповідають їхньому віку, допускаючи нагромаджувати знання, котрі готують їх до повнолітнього та відповідального фінансового відбору [91].

Інтересним є нідерландська практика Money Week (Тиждень грошей), який проводиться кожного року, під час якого за ініціативою платформи Money Wise інтерактивні заходи з учнями за тематикою, яка пов'язана зі повсякденною фінансовою практикою, проводять працівники банківських установ, пенсійних фондів, фіскальних служб, страхових компаній, міністерства фінансів та інші. Закінчується Тиждень грошей грошовою вікториною Money Quiz [85].

Звичним є проведення My Money Week (Мій тиждень грошей) – державного тижня активності для учнів молодшого і середнього віку та молоді з застосуванням джерел ресурсів цифрового навчання та інтерактивних відеороликів, які створені фахівцями з фінансової освіти – та у Великобританії, де у 2000 році було створено Освітню групу з власних фінансів (ОГОФ) (англ. Personal Finance Education Group, PFEG) як самостійну благодійну установу з підтримання навчання фінансових перспектив в загальноосвітніх закладах. Надаючи різний діапазон ресурсів для загальноосвітніх закладів, зокрема від особистих консультацій до тематичних

опрацювань і засобів навчання в режимі онлайн, Освітня група з особистих фінансів відіграє важливу роль у створенні програми фінансової освіти. Свою місію Освітня група з особистих фінансів бачить в розвитку підприємницького мислення та навиків, що переміняють майбутнє молоді, а проведення My Money Week, організатором якого є ОГОФ, надає великі перспективи для цього [86].

В Чехії унесення до програм початкової і середньої школи освітнього предмета з фінансової грамотності є одним з потенційних засобів попередити нездорове боргове навантаження дорослого населення, тому що, як показує досвід судів, банкрутство фізичних осіб через низьку фінансову грамотність населення, невміння розрахувати фінансові ризики, сформувати або застосовувати особисті фінансові запаси стало соціальним питанням [95]. Введення фінансової освіти до програми початкової і середньої школи стало великим поступом уперед, тому що профілактика є найбільш ефективним заходом. Учні вивчають фінансову грамотність до того, як у них появиться особиста фінансова відповідальність. Хоч діти не будуть займатися фінансовими питаннями, поки не стануть повнолітніми, проте до того часу діти уже будуть осмислювати потенційні ризики. Тому, можна здогадатися, що генерація, яка проходить курси з фінансової освіти, буде ліпше підготовлене до життя, та тільки спільно з цим поколінням становище у даній сфері істотно поліпшиться [95].

В Чеській Республіці у початковій школі є курс «Фінансова грамотність» (finanční gramotnost). Педагоги забезпечені навчальною програмою, за котрою учням роз'яснюють про сутність грошей, як перерозподіляти, перевіряти та регулювати власні прибутки та затрати. Учні одержують інформацію щодо податків, сплати комунальних платежів, витрачання на покупки товарів, продуктів одягу та ін., капітальні затрати на покупку житла, а ще про поступлення, інвестиції грошових коштів і відкриття особистого справи. З педагогами неодноразово працюють різноманітні фахівці в полі економіки і фінансів, котрі повідомляють власну практику та важливі лайфхаками [1, с. 84].

В Турецькій Республіці навчальні програми початкової школи містять навчання навикам керування особистими фінансами як частину предметів турецької мови, природничих наук, математики і суспільних наук. Фінансові інститути Турецької Республіки співробітничать з Національним міністерством освіти з метою поліпшення навиків фінансової грамотності учнів. Зокрема, в 2012 році загальними зусиллями Асоціації фінансової грамотності (FODER), Національного міністерства освіти і соціальної платформи Para Dugumu була запроваджена програма у сфері фінансової грамотності «Три скарбнички». В 2015 р. Головне управління з навчання протягом життя при Міністерстві національної освіти спільно з Турецьким банком економіки убезпечило навчання з формування фінансової грамотності для педагогів, котрі працюють в державних центрах освіти. Навчання щодо фінансової грамотності здійснює теж Музей першого республіканському банку в Туреччині (Turkey İş Bank Museum) [98].

У Фінляндській Республіці наставники (ментори), які спеціально навчені, працюють з молодими педагогами. При наставництві один досвідчений педагог (ментор) консультує молодого вчителя про роботу з класом (групою). Тоді появляються сучасні знання, що допомагає молодим вчителям. Програми для наставників розробили університети, котрі здійснюють підвищення кваліфікації. В університетах підготували 407 наставників (менторів), котрі далі працюють з менше досвідченими молодими вчителями [1, с. 84].

В Японії педагоги спільно готуються до уроків, відвідують уроки один одного, що надає змогу одержати якісний поворотний зв'язок. Одержуючи визначені знання з фінансової грамоти, педагоги спільно рішають як ненав'язливо, інтересно, емоційно і творчо подати навчальний матеріал школярам. В Японії вважають, що вже у віці від 6 до 7 років діти мають розуміти те, що таке цінність товару, продукту або послуги, уміти виконувати купівлі у межах власного бюджету, заощаджувати кишенькові грошові кошти. Дітям від 8 до 9 років необхідно вміти відрізняти хотіння та можливості, розуміти обмеження бюджету, вести фінансовий прогноз.

Інтересна практика формування фінансової грамотності в школярів молодших класів сільських шкіл розглянутий вченими зі Шрі-Ланки [89]. Науковці провели зі школярами 3 семінарські заняття, під час котрих застосовували метод проєктування, який включав кілька стадій, зокрема формування команди, мозкова атака, проведення ігор, живопис, ліплення, ведення журналів та оцінювання. Під час здійснення експерименту учням роздали планшети, котрі за постановою уряду держави були запроваджені у 2016 році в загальноосвітніх закладах Шрі-Ланки як навчальний інструмент. Під час організації ігор на планшеті, ліплення, малювання, котрі були проведені за тематикою конкретних життєвих обставини, зокрема «Купівлі в сільському магазині, в супермаркеті і на базарі», «Проїзд у транспорті» та ін., школярі одержували перші уроки фінансової грамотності, а саме: купівля білетів в транспорті, відбір продуктів адекватно до існуючих грошових коштів, написання сценарію з оплати грошової заборгованості сільському продавцю м'яса та ін. [89].

В Україні створити подібні речі не є проблематичним. Обмін практикою поміж вчителями з різних областей, регіонів України і з-за рубежу також було б ефективним. Необхідно наповнити сучасними і глибшими сутностями розуміння підвищення кваліфікації та зробити її щонайбільше орієнтованим на практику, тобто надати майбутнім педагогам початкової школи прикладні інструменти, котрі вчителі могли б застосовувати. Доцільно опрацювати якісні показники результативності діяльності, а теж ввести в практику підготовки педагога психіко діагностичні інструменти, котрі надають можливість вимірювати не лише знання методик педагогів, проте і їх спроможність формувати емоційне зручне, надійне середовище з метою навчання [1, с. 85].

У нашій державі заходи з покращення фінансової грамотності посеред молодих людей реалізуються силами деяких установ, однак вони не мають масштабу на рівні держави, а зрідка і несуть на цілі пропаганду самих організацій, які їх проводять. Зважаючи на прогресивну міжнародну практику і беручи її за базу

життєвих умов України, з метою збільшення ступеня фінансової грамотності громадян, насамперед, потрібно застосувати такі заходи [64, с. 103]:

- починати ознайомлення дітей з базовими економічними термінами з ранішнього віку. Дуже визначним є формування в дітей навиків ділової культури і поведінки, майстерність працювати у колективі, установлювати цілі і визначати задачі, розвивати лідерські якості і навички ділового спілкування, спроможність досягати наслідків, які поставлені, нести відповідальність за ухвалені висновки та ін.;

- для учнів і здобувачів вищої освіти потрібно розробити спеціальні курси з фінансової грамотності і закріпити їх як необхідні в навчальних планах. В рамках предметів формувати навички прогнозування власних фінансів і бюджету сім'ї, розумного застосовувати особисті фінансові кошти, поєднання нагромадження й інвестування грошових коштів, майстерність використовувати банківські продукти і послуги, проводити оцінку та вибирати види страхування, одержати базові знання з відкриття особистої справи, спроможність застосовувати методи фінансового керування, майстерність розкривати тенденції переміни фінансових показників, вияснювати їхні причини, а ще планувати імовірні результати та ін.

Застосування фінансових психологічних тренінгів та ігор є одним з найефективніших способів формування фінансової грамотності та елементарних економічних термінів, які потрібних з метою входження молодих людей у галузь економічної діяльності, розвитку зацікавленості до економічної галузі життя, формування економічної культури і навиків соціальної економічної поведінки. У ході проведення тренінг-ігор опрацьовуються ті навички, котрі потрібні особі з метою досягнути конкретні цілі.

Тренінгові методи навчання, на відміну від звичних форм, цілком включають увесь запас молоді особи [64, с. 103-104]:

- ступінь та масштаб її компетентності (розумової, емоціональної, соціальної), незалежність, спроможність до ухвалення рішень, взаємодіяння та ін.;

- у шляхах збільшення ступеня фінансової грамотності дуже важливим є побудова системи навчання педагогів з метою набуття вчителями належних компетенцій і передачі одержаних знань молодим людям;

- рекламувати збільшення ступеня фінансової грамотності для усіх прошарків громадян за допомогою організації належних конференцій, семінарів, лекційних занять, круглих столів, майстер-класів, друкування методичної літератури та ін.;

- сформувати належні консультативно-інформаційні центри з надання громадянам допомоги з проблем фінансів, банківської справи тв. страхування, оподаткування та ін.;

- потрібно активніше залучати до навчання з фінансової грамотності засоби масової інформації (ЗМІ), застосовувати використовувати соціальні мережі, зокрема глобальну мережу Інтернет, підготувати спеціалізований веб-сайт з метою розвитку навиків з фінансових проблем різноманітних прошарків громадян.

Від загального ступеня фінансової грамотності громадян держави багато в чому залежить розвиток її економіки. Невисокий ступінь фінансових знань приводить до негативних результатів не тільки для користувачів фінансових послуг, проте і для держави, індивідуальної сфери та суспільства загалом. Отже, розроблення та введення програм з покращення фінансової грамотності громадян має стати стратегічним напрямом політики держави.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

На основі проведеного дослідження інтерактивних методів запровадження фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах можна зробити такі висновки.

1. В останні роки у багатьох розвинених державах і державах, які розвиваються, усе більшу увагу присвячують збільшенню фінансової грамотності громадян. Це процес, котрий розпочався у деяких державах у вигляді певних ініціатив приватних організацій і суспільних установ, які скеровані на надання послуг населенню в керуванні власними фінансами та інформуванню про ті або інші фінансові продукти і послуги, помалу розвинувся до ступеня державних стратегій і програм розвитку, теж програм розвитку ЄС, Світового банку, ОЕСР та ін. організацій та установ.

2. У міжнародній практиці навчання фінансової грамотності набуло швидкого розповсюдження в загальноосвітніх закладах, що, належним чином, позитивно відбилося на відповідному рівні розвитку національних економік даних держав.

3. В питанні шляхів реформування теперішньої шкільної освіти питання формування фінансової грамотності в школярів в загальноосвітніх закладах є актуальним. Розвиток фінансової грамотності в здобувачів освіти в загальноосвітніх закладах – важкий процес, дієвість котрого багато в чому залежить від ступеня економічних, математичних, інформативних та ін. спроможностей та уміння викладання навчального матеріалу педагогічним працівником.

4. Власне тому потрібно забезпечити відповідну підготовку майбутнього педагога з метою навчання засад фінансової грамотності в школярів загальноосвітніх закладів. З цією метою при навчанні майбутніх педагогів загальноосвітніх закладів варто впроваджувати в програму з різних предметів тематику з фінансової грамотності.

ВИСНОВКИ

У випускній кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення важливого наукового завдання щодо інтерактивних методів впровадження фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку висновків та узагальнень.

1. Швидке розповсюдження фінансових взаємовідносин на усі галузі життя населення, залучення до участі на грошовому ринку дедалі ширшого кола індивідуальних інвесторів, існування ряду інвестиційних ризиків під час інвестування грошових коштів у різні фінансові проекти, які вимагають єдиної та ефективної системи захисту інтересів і прав індивідуальних інвесторів у нашій державі. В даній ситуації актуальним питанням є формування сучасних економічного мислення та економічної культури, котрі передбачають насамперед відповідний ступінь фінансової грамотності громадян держави, що дуже актуально за теперішніх реалій світового економічного простору.

2. Пришвидшення розвитку процесу покращення фінансової грамотності громадян є закономірним, тому що відповідний ступінь фінансової грамотності підтримує збільшення прожиткового ступеня населення, економічного розвитку держави і зростання суспільного добробуту. Зокрема, фінансова освіта потрібна усім без виключення людям. Дітям фінансова освіта надає уяву щодо вартості грошей, формує засади з метою наступного розвитку навиків прогнозування заощаджень і бюджету. Молодим людям фінансова грамотність сприяє у вирішенні питань фінансування освіти чи вирішенні житлових питань за допомогою фінансового прогнозування, залучення і дійовому керування кредитними джерелами ресурсів.

3. Зараз питання формування фінансової грамотності в школярів загальноосвітніх закладів на уроках з розмаїтих курсів не є достатньо висвітленою у науковій літературі. Наукового обґрунтування вимагають проблеми теоретичної та

прикладної підготовки школярів, напрямів активізації їх навчальної та пізнавальної практики, системного дослідження програм і сутності навчального інформативного матеріалу.

4. В теперішньому навчальному виховному процесі вагоме місце займають вербальні інструменти взаємодіяння, недооцінювання ролі комунікації з метою вирішення основних завдань, брак привабливих видів і способів організації навчальної діяльності школярів. Отже терміновою вимогою теперішньої системи освіти є введення власне інтерактивних інструментів навчання дітей як дошкільного віку, так і школярів як найефективніших методів морального, соціального, розумового розвитку дитини.

5. Найбільш ефективними методами навчання дітей-дошкільнят є активні інструменти навчання в побуті. Фінансова культура розпочинається з прогнозування бюджету сім'ї і розроблення стратегії виконання вимог циклів життя.

6. Програми фінансової освіти в початкових школах, насамперед, сконцентровані на концепціях прогнозування бюджету, заощаджень, затрат, кредитування, соціального страхування та пенсійного забезпечення. В середніх школах переважна кількість програм фінансової освіти скеровані на витрати і концепцію заощаджень, кредитування, інвестування і бюджетування. У коледжах програми фінансової освіти концентруються, насамперед, на проблемах бюджетування, застосування банківських платіжних кредитних карток і компульсивних висновків відносно затрат.

7. Інтерактивні методи в навчанні рахуються найефективнішими, тому що встановлюють того, хто розшукує знання, в активну позицію їх незалежного опанування. Отже удосконалення підготовки фахівців з фінансової грамотності має ґрунтуватися на засадах застосування засобів інтерактивних методик.

8. У сучасних умовах надзвичайно назрілою є потреба введення інтерактивних технологій навчання у фінансову освіту, котрі передбачають використання

сучасних навчальних методик з застосуванням новітніх електронних технологій та технологій у світовій мережі Інтернет, активне залучення до навчання з фінансової грамотності ЗМІ, використання соціальних мереж, розроблення спеціалізованих веб-сайтів з метою розвитку навиків з фінансових проблем для якомога більшого охоплення ними всіх прошарків громадян.

9. Інтегровані фінансова та соціальна освіта і виховання зможуть підтримати молодь навчитися думати вимогливо, довідуватися щодо своїх прав та відповідальність, а ще одержати фінансові знання та навички, котрі допоможуть їм якнайліпше застосовувати існуючі ресурси, захиститись від фінансових сюрпризів та загроз. Молодим людям обов'язково необхідні майстерність та навички одержувати досвід в різноманітних видах робіт; віднаходити заняття, котрі зацікавлюють та допоможуть покращити особистий фінансовий стан, бути легко підприємливими, діловими, отже навчання фінансової грамотності надасть можливість задовольнити суттєву частину даних вимог школярів.

10. У теперішніх реаліях раціональним теж є більше застосування в ході навчання фінансової грамотності такого інноваційного навчального методу як коучинг, який передбачає, а саме: комплексний супровід зростання школяра, який скерований на дійове досягнення визначних для нього цілей в детально встановлені строки; партнерське комунікативне співробітництво; розкриття запасу школяра з метою досягнення найбільшого наслідку; супровід учня, що надасть можливість перевестися йому з проблемної зони у зону дійового її розв'язання; підтримання учня за персональною навчальною траєкторією.

11. Навчання фінансової грамотності у загальноосвітніх закладах має орієнтуватися на інноваційний метод організації викладання, скерований на найкращу побудову практико-зорієнтованого та інтерактивного навчального процесу та виконання його задач. В ході застосування ігрових освітніх методик піддаються самостійному розвитку спеціальні фахово важливі якості школярів і дієво здійснюється підготовка до умов повнолітнього життя.

12. Ігрова складова викладання є нерозривним та істотним доповненням до звичних методів навчання фінансової грамотності в загальноосвітніх закладах. Застосування настільних фінансових ігор систематизує і поліпшує освітній процес, тому що ігри підтримують активізацію мислення, закріпленню одержаних знань та умінь школярів, досягненню відмінних наслідків в навчальній роботі школярів, реалізації ефективного поворотного зв'язку з педагогом та ін. Це забезпечує поєднання розумової і пізнавальної дій, розвиток фінансових компетентностей в школярів, збільшує їх мотивацію і цілком формує фінансово освічену молодь.

13. Шляхами удосконалення фінансової освіти в загальноосвітніх закладах є:

- предмети навчання переповнені, проте фінансову освіту можна включити у набір інших курсів, зокрема, в навчанні математики, основ правознавства, української та іноземної мов, суспільних наук, інформатики та ін.;
- навчання фінансової просвіти варто проводити поміж учнів з якомога ранішнього віку та впродовж всього терміну навчання в загальноосвітньому закладі, як це можливо у межах обов'язкових або факультативних курсів;
- школярі повинні одержати заплановану, систематичну та комплексну програму фінансової освіти, котра повинна містити стереотипи взаємовідношення та поведінки, а ще знання, вміння і навички;
- учні вважають привабливішими ті програми фінансової освіти, котрі є спостережними та інтерактивними, зокрема, дослідження та розв'язання питань, котрі, на погляд, школярів, торкаються їх життя;
- велика кількість педагогів не вважають себе фінансово обізнаними, вчителі мають потребу ресурсів і навчання;
- для кожної вікової групи багато прикладів ресурсів, які можна використати.

14. Посеред варіантів фінансова освіта для молодих людей :

- навчання, інформація і керування для учнів у загальноосвітніх закладах, здобувачів вищої освіти студентів в коледжах та університетах;

- веб-сайт щодо власних фінансів для молодих людей і включення матеріалів щодо фінансових можливостей і багатьох тем на сторінки веб-сайтів;

- повідомлення щодо фінансових можливостей в радіо- та телепрограмах, журналах, газетах, соціальних мережах та ін., аудиторією яких є молоді люди.

15. Поєднування навчальної, ігрової та практики найбільш ефективно для розуміння учнями складних економічних знань.

16. Поруч з цим, варто вводити національні програми відносно поширення фінансової грамотності, надавати доступ до фінансової освіти всім прошаркам громадян, формувати консультативні групи з розробкою освітніх матеріалів з метою навчання фінансової грамотності у різних загальноосвітніх закладах України.

17. Сутність інтерактивного навчання поширюється за допомогою інноваційних ідей більшості навчальних технологій, які лежать в засадах проблемного, навчання, орієнтованого на особистість, спільної дискусії, культурного діалогу, ігрового навчання (імітаційні, творчі, ділові, організаційно-діяльнісні, дидактичні, ситуаційно-рольові, ігри), ігрового проєктування, завдань з тренінгів та ін., ґрунтуються на діалогічному взаємодіянні учасників навчального процесу. Отже формування інтегративної технології інтерактивного навчання формується з єдності технологій інтерактивної природи.

18. Фахова підготовка майбутніх фінансово грамотних співробітників із застосуванням спеціальних віртуально-професійних, симуляційно-ігрових подій формує перспективу учням, студентам набувати практики, освоювати моделі професійних дій, ліпше осмислювати особисті неточності та відповідно оцінювати себе та інших осіб. Одночасно проходить подолання перешкод комунікації і руйнування стандартів, котрі заважають дійовому формуванню професіонала. Моделювання фахової поведінки за умов дидактичних ігор забезпечує формування сучасних засобів діяльності та є навчальним процесом з метою відпрацювати практичні уміння та навички, що надає можливість ще до практичної діяльності в

організаціях, перетворити одержані знання в професійні дії, з котрими майбутній професіонал може розпочати професійну діяльність, виправлятися, зростати професійно.

19. Ефективність фахової підготовки школярів в загальноосвітніх закладах в ході застосування дидактичних ігор як способів інтерактивних технологій залежить від дієвого виконання особливих принципів діяльності групи, зокрема: активності, логічної творчої позиції, партнерської комунікації, об'єктивного поводження, систематизації процесів пізнання, спільності предметного і соціального зв'язків в виконанні ігор, проблемності, рольової дії, послідовності комунікації, якості поведінки школярів. Ігрові методики є головною частиною проведення тренінгів як системного способу інтерактивних методик, в котрому виконуються потрібні умови розвитку індивідуального і професійного зросту майбутніх фінансово грамотних робітників. Формування готовності учнів до професійної фінансово грамотної діяльності є досягненням цілей в проведенні освітнього тренінгу.

20. Більше 180 програм фінансової грамотності діє в Європі. У всіх розвинених державах світу, а саме Великій Британії, Італії, Федеративній Республіці Німеччина, США, Французькій Республіці, в окремих державах, які розвиваються, зокрема Бразилії, Республіці Гана, Південно-Африканській Республіці, розуміння прогнозування і формування сімейного бюджету, одержання прибутку, заощаджень, інвестування, затрат і позик, а ще фінансових, банківських, страхових послуг, прийдешнє пенсійне забезпечення є головними частинами державних програм фінансової освіти на різноманітних навчальних рівнях.

21. Навчальні заходи, які запропоновані, у межах удосконалення фінансової грамотності громадян, будуть сприяти покращення життєвого рівня життя населення, соціальній стійкості та успішному економічному розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрійчук В. Навчання фінансової грамотності учнів початкової школи: міжнародний досвід. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Серія: педагогічні науки. 2021. Випуск № 1 (66). С. 81-87. URL: https://www.researchgate.net/publication/350727019_NAVCANNA_FINANSOVOI_GRAMOTNOSTI_UCNIV_POCHATKOVOI_SKOLI_MIZNARODNIJ_DOSVID.
2. Андронов А. Финансовые функции в Excel. URL: <https://officeguru.ru/excel/finansovye-funkcii-v-excel-516.html>.
3. Бабире О. В. Гейміфікація як інструмент переконання у контексті екологічної культури. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2017. Випуск 59, С. 21-26. URL: <http://mova.knu.ua/wp-content/uploads/2020/02/4-2.pdf>.
4. Блискавка О., Зеленцова А. Фінансова грамотність населення та розвиток національної економіки. Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку 2009. URL: <http://ua.forua.com/economics/.../131317.html>.
5. Бонд Р., Куценко О., Лозинська Н. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки. 2-ге вид., доп. та випр. Проект USAID «Розвиток фінансового сектору» (FINREP). Київ, Грудень 2010. 42 с. URL: www.svb.org.ua/sites/default/files/finlit_survey_6dec2010_ua.pdf.
6. Булавенко С. Д. Дидактичні основи формування фінансової грамотності учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2018. Випуск. 150. С. 18-20. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_150_7.
7. Власій О. О., Дудка О. М., Кульчицька Н. В. Роль хмарних технологій в організації змішаного навчання. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць / Редрада. К. : Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2017. № 19 (26) С.117- 122. URL: <http://bit.ly/2wKLLtit>.

8. Все про гроші. URL: <http://vseprogroshi.com.ua/ocinit-finansovugramotnist-ukrayinciv.html>.

9. Гісь І. Хмарні технології як засіб формування інноваційного освітнього середовища: методичні рекомендації. Луцьк, 2016. 56 с.

10. Гніденко Т. П. Формування фінансової грамотності учнів в процесі навчання інформатики. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи : матеріали IV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Тернопіль, 7–8 листопада, 2019). Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, 2019. С. 157–160. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14487/1/Hnidenko.pdf>.

11. Горбатюк Р. М., Дудка У. Т. Підготовка майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами онлайн-сервісу LearningApps. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2019. № 7(3). С. 42-56. URL <http://doi.org/10.32919/uesit.2019.03.05>.

12. Гранчак Т. Ю. Ігрові технології як інноваційний інструмент формування бібліотечно-інформаційного середовища управління знаннями. *Наука та інновації*. 2019. № 2(15) С. 9-10. URL <http://doi.org/10.15407/scin15.02.091>.

13. Гриневич Л. М. Фінансову грамотність варто зробити окремим предметом. *Gazeta.ua*. 08 грудня 2017 р. URL: https://gazeta.ua/articles/edu-and-science/_finansovu-gramotnist-var-to-zrobiti-okremim-predmetomgrinevich/808365.

14. Державний стандарт базової середньої освіти. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.

15. Державний стандарт початкової освіти : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87. Дата оновлення 06.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.

16. Ділова активність : методичний посібник з дидактичним наповненням для вчителів / вихователів, класних керівників (загальний ресурс) / За заг. ред. П. Гнуса. Львів, 2001. 192 с. URL: http://loippo.lviv.ua/files/dil._aktyvnist._1.pdf.

17. Дорошенко Н. О., Романів В. В. Фінансова грамотність населення України. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6682>.

18. Дудка І., Терешкун О. Можливості реалізації змістової лінії “Підприємливість та фінансова грамотність” на уроках інформатики. URL: <http://item.comp-sc.if.ua/2018/dudka.pdf>.

19. Дудчик О. Ю., Матвійчук І. О., Фінансова грамотність: теоретичні аспекти, проблеми і перспективи поліпшення в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 31. С. 631–635.

20. Забуга Н. Курс «Фінансова грамотність» у системі загальної середньої освіти: практичні питання впровадження. URL: http://finrep.kiev.ua/download/finlit_workshop_sep22_2014_zabuha.pdf.

21. Захаркіна Л. С. Підвищення рівня фінансової грамотності населення України. *Економічний форум*. 2014. № 4. С. 200-207. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/37755/1/Zakharkina.pdf>.

22. Зеленська О. П. Дидактичні ігри в процесі навчання загальноосвітніх дисциплін майбутніх бакалаврів-правознавців та бакалаврів правоохоронної сфери. *Педагогічний альманах*. 2016. № 31. С. 42-47.

23. Зюман Л. А. Вплив консерватизму економічного світогляду на фінансову грамотність молоді. URL: http://asconf.com/rus/archive_view/161.

24. Киосаки Р. Т., Летчер Ш. Л. Руководство богатого папы по инвестированию. Львів : Люкспринт, 2005. 352 с.

25. Кізима Т. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2012. № 2. С. 64–71.

26. Кізіма Т., Круп'як І., Коломийчук Н. Методика викладання фінансової грамотності у вищій школі: досвід та перспективи. *Світ фінансів*. 2020. Вип. 3. С. 8-18. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40886/1/%d0%9a%d0%86% d0%97%d0%98%d0%9c%d0%90.pdf>.

27. Кізіма Т. О., Ребуха Л. З., Письменний В. В., Коваль С. Л. та ін. Методика викладання фінансової грамотності : навчальний посібник / за ред. д.е.н., професора Т.О. Кізіми, д.пед.н., доцента Л. З. Ребухи : 2 вид., перероб. і доп. Тернопіль : Економічна думка, 2020. 220 с.

28. Климчук А. Фінансова грамотність населення України залишає бажати кращого. 07.02.2013. URL: <http://iqholding.com.ua/articles/f%D1%96nansova-gramotn%D1%96st-naselennya-ukra%D1%97ni-zalisha%D1%94-bazhati-krashchogo>.

29. Ковтун О. А. Проблеми періодизації трансформації фінансової поведінки домогосподарств на ринку фінансових послуг України. *Проблеми економіки*. 2013. №3. С. 274–281. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2013_3_39.

30. Концепція формування фінансової грамотності у початковій, основній та старшій школі. Проект. *Географія та економіка в рідній школі*. 2015. № 10. С. 2–4. <https://journal.osnova.com.ua/download/14-129-52017.pdf>.

31. Корнівська В. О. Формування фінансової культури українського населення в контексті мінімізації ринкової асиметрії. *Економіка і прогнозування*. 2011. № 4. С. 117–126. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/econprog_2011_4_13.pdf.

32. Кравець Н. С. Етапи створення гейміфікованої системи для використання в навчальному процесі ВНЗ. *Вісник Харківської державної академії культури*. Серія: Соціальні комунікації. 2017. Випуск 50. С. 198-206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/haksk_2017_50_19.

33. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття. *Урядовий кур'єр*. 2003. №23. С. 7-8.

34. Курик М. Формування пізнавальної активності школярів через сюжетно-рольові та дидактичні ігри. *Гірська школа Українських Карпат*. 2016.

№ 14. С. 240-242. URL <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/144595.pdf>.

35. Куриш Н., Куриш Д. Формування фінансової грамотності учнів – інвестиції у майбутнє економіки України. Серія «Педагогіка». С. 19–21. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:iQqGdoVEuFUJ:irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/ped_in_2016_2_4.pdf+%&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua.

36. Кучерова Г. Ю. Шляхи розвитку фінансової культури населення. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. Серія : Економіка і менеджмент. 2013. № 2. С. 125–131. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vsuem_2013_2_18.pdf.

37. Латковська Т. А. Підвищення рівня фінансової грамотності. *Наукові праці Національного університету “Одеська юридична академія”*. 2013. Т. 13. С. 429–438. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2013_13_45.

38. Литвинова С. Г. Проектування хмаро орієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу : монографія. Київ. : ЦП «Компринт», 2016. 354 с. URL : [https://lib.iitta.gov.ua/106829/1/%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%86%D0%AF-%D0%9B%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20\(%D0%B1%D0%B8%D0%B1%D0%BB\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/106829/1/%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%86%D0%AF-%D0%9B%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20(%D0%B1%D0%B8%D0%B1%D0%BB).pdf).

39. Ломачинська І. А. Фінансова грамотність як основа оптимізації фінансової поведінки в умовах глобальної трансформації. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова*. 2011. Том 16. Випуск 20. С.116-125. URL: http://visnyk-onu.od.ua/journal/2011_16/14.pdf.

40. Лященко Т. О., Гришуніна М. В., Пічкур В. Р. Гейміфікація як одна з інноваційних форм навчального процесу. *Управління розвитком складних систем* : зб. наук. праць / Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури ; гол. ред. Лізунов П. П. Київ :

КНУБА, 2018. № 35. С. 113-123. URL <http://repository.knuba.edu.ua/bitstream/handle/987654321/1553/16.pdf?sequence=1&isAllowed=y..>

41. Маркеева А. В. Геймификации как инструмент управления персоналом современной организации. *Российское предпринимательство*. 2015. Том 16. № 12. С. 1923-1936.

42. Мельничук І. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-р пед. наук : 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти / Ірина Миколаївна Мельничук ; Тернопільський нац. екон. ун-т. Тернопіль, 2011. 44 с.

43. Мельничук І. М., Ребуха, Л. З., Мельничук С. Ю. Формування ціннісних орієнтацій студентів в умовах інтерактивної взаємодії. *Мандрівець*. 2008. № 4(75). С. 55-59.

44. Методика викладання фінансової грамотності : навчальний посібник / Кізима Т. О., Ребуха Л. З., Письменний В. В., Коваль С. Л. та ін. ; за ред. д.е.н., професора Т.О. Кізими, д.пед.н., доцента Л. З. Ребухи : 2 вид., перероб. і доп. Тернопіль : Економічна думка, 2020. 220 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/29196/1/%d0%9c%d0%92%d0%a4%d0%932017.pdf>.

45. Мунді Ш. Рекомендації щодо розробки національних стратегій з фінансової грамотності. URL: https://vaks.org.ua/images/news_inform/UA_CPFL_Shaun_Mundy_FinLiteracy_Mar2012_ukr.pdf.

46. Наумчук О. С. Використання сучасних інформаційних засобів навчання в процесі викладання фінансової грамотності в закладах професійної освіти. С. 159-163.

47. Нова українська школа: основи Стандарту освіти. Ред. кол.: Л. Гриневич та ін.; за заг. ред. М. Товкало. Львів, 2016. 64 с. URL: http://osvita.kupyansk-rada.gov.ua/files/docs/2019/14580_Nova_ukrainska_shkola_osnovni_standarti_osviti.pdf.

48. Овсієнко Л. Компетентнісний підхід до навчання: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика Серія: Педагогіка*. 2017. №2(57). С. 82-87. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/255579.pdf>.

49. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : Програма виховної роботи з учнями з питань протидії людям ; наук. кер. та ред.. І. Д. Звереві та Ж. В. Петрочко. К .: ТОВ «Основа», 2012. 88 с.

50. Остапенко Л. П., Феннич В. М. Формування ключової компетентності «підприємливість і фінансова грамотність» в шкільному курсі інформатики. Науково-дослідна робота студентів як чинник удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: О. А. Жерновнікова та ін.]. Харків, 2020. Вип. 19. С. 90–94.

51. Офіційний сайт АТ КБ «Приватбанк». URL: <https://privatbank.ua>.

52. Офіційний сайт Національного банку України. URL: www.bank.gov.ua.

53. Офіційний сайт ЮніорБанк. Приватбанк для школярів. URL: <https://juniorbank.com.ua/?locale=ru>.

54. Петрович В. Особливості впровадження програми соціально-фінансової освіти учнів у загальноосвітніх закладах. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. Серія : Педагогічні науки / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: І. О. Смолюк та ін.]. Луцьк, 2013. № 8 (257). С. 57-62. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/5049/1/Peculiarities.pdf>.

55. Печенікова Л. М. Формування професійної компетентності молоді у вищих навчальних закладах. Тези доповідей науково-методичного семінару. Київ.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 138 с. С. 84-86.

56. Письменний В., Коженівський С. Енциклопедія для фінансово грамотних школярів. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В. 2020. 136 с.

57. Пособие по программе «Афлатун». URL: http://www.aflatoun.org/resources_ru/curriculum.

58. Приходько Б. Стратегічні напрями підвищення рівня фінансової грамотності населення України. *Вісник Національного банку України*. 2014. №2(216). С. 11-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2014_2_5

59. Про затвердження плану заходів Міністерства освіти і науки щодо протидії торгівлі людьми на період до 2020 року : Наказ МОНУ 08.04.07.2016 № 405. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_0405729-16#Text.

60. Про освіту : Закон України 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. Дата оновлення 02.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

61. Радзішевська Д. В. Підвищення фінансової грамотності населення України як один із пріоритетів державної політики на сучасному етапі. 10 с. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Radzishevaska.pdf>.

62. Ребуха Л. З. Инновационные технологии в профессиональной подготовке будущих социальных работников. Теория и методика профессионального образования. Минск : РИПО. 2017. Выпуск. 4. Ч. 1. С. 112-117.

63. Ребуха Л. З., Кізима Т. О., Письменний В. В. Значимість інтерактивних та практико-зорієнтованих ігор у процесі викладання фінансової грамотності в закладах освіти. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. Vol. 8, Issue 4, 2020. P. 38-51. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1294871.pdf>.

64. Розпопа Є. С. Перспективи підвищення рівня фінансової грамотності громадян. Актуальні питання фінансової теорії та практики. Збірник матеріалів Восьмої заочно-дистанційної наукової конференції студентів і молодих вчених, м. Тернопіль, 20 травня 2021 р. С. 100-104. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42270/1/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%BF%D0%BE%D0%BF%D0%B0.pdf>.

65. Сімончук О. Як навчають фінансової грамотності в школах різних країн світу. Освіторія Медіа. URL: <https://osvitoria.media/experience/yak-navchayut-finansovoyi-gramotnosti-v-shkolah-riznyh-krayin-svitu/>.

66. Слав'янська Н., Незнамова А. Підвищення фінансової грамотності: комерційний проект чи державна необхідність? *Вісник Національного банку України*. 2013. № 4. С. 31-35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2013_4_15.

67. Смовженко Т. С. Курс «Фінансова грамотність»: досягнення, проблемні питання та завдання на майбутнє. URL: http://finrep.kiev.ua/download/finlit_workshop_sep22_2014_smovzhenko.pdf.

68. Смовженко Т. С., Кузнєцова А. Я. Впровадження фінансової грамотності в Україні: сучасний стан і перспективи. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 9. С. 8-16. URL: <https://journal.bank.gov.ua/archive/2013/9.pdf>.

69. Смовженко Т. С., Кузнєцова А. Я. Фінансова грамотність населення та її вплив на розвиток економіки України. *Регіональна економіка*. 2013. № 2(68). С. 34-42.

70. Соркін І. В. Методологічні засади розроблення стратегічних документів щодо фінансової грамотності. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2013. Вип. 2. С. 301–309.

71. Сулімова С. І. Впровадження інноваційних практик ЄС щодо подолання бідності в Україні. Європейський проект та Україна : матеріали наук.-практ. конф. 21 грудня 2012 р. / за заг. ред.. М. М. Іжи, В. М. Кривцової. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. С.93-96.

72. Творимо майбутнє відповідально й ощадливо : програма соціально-фінансової освіти й виховання для учнів загальноосвітніх навчальних закладів : робочі матеріали / В. С. Петрович, Т. П. Цюман; Т. П. Авельцева, В. В. Молочний : за заг. ред. В. С. Петровича. Київ, Луцьк, 2013. 154 с.

73. Філончук З. В. Проблеми впровадження фінансової грамотності в сучасній школі. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 2(50). Частина II. С. 112-117.

URL: [http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:PuRwGH3NzjMJ:irbis-nbuu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuu/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/Tvo_2015_2\(2\)_22.pdf+&cd=2&hl=uk&ct=clnk&gl=ua](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:PuRwGH3NzjMJ:irbis-nbuu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuu/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/Tvo_2015_2(2)_22.pdf+&cd=2&hl=uk&ct=clnk&gl=ua).

74. Фінансова грамотність : навч. посібник для вчителя / авт. кол.; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. Вид. 2-ге, випр. і доп. К., 2013. 312 с.

75. Фінансова грамотність : підручник / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. К. : УБС НБУ, 2012. 322 с. URL: <https://pfin.com.ua/wp-content/uploads/2012/07/Finansovaya-gramotnost.-Uchebник.pdf>.

76. Фінансова грамотність, обізнаність та інклюзія в Україні: звіт про дослідження. Додатковий проект IP-FSS в Україні. Проект регіонального економічного розвитку. USAID. 2017. 69 с. URL <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83136332>.

77. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні: Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». К., 2019. 49 с. URL: http://www.fst-ua.info/wpcontent/uploads/2019/06/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf.

78. Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?: навчальний посібник / авт. кол. ; К., 2019. 272 с. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/08/Financial_Literacy_Textbook_Aug2019.pdf.

79. Черкашина Т. Т., Аббасова, А. А. Внедрение игровых технологий обучения как инновационный поиск актуализации профессиональной диалогической компетентности студентов. *Вестник РУДН*. 2014. № 4. С. 127-132.

80. Чечетова Н. Ф., Чечетова-Терашвілі Т. М. Фінансова грамотність як запорука успіху управління особистими фінансами. *World Science*. 2019. №10(50). С. 14-20. URL <https://rsglobal.pl/index.php/ws/article/view/256/247>.

81. Шапиева А. С., Магомедова П. К. Применение игровых технологий в процес се обучения. *Евразийский союз ученых*. 2015. № 10. С. 70-72.

82. Шахназарян Г. Э. Финансовая грамотность населения в свете современных тенденций развития образования. *Финансы и кредит*. 2008. № 20 (308). С. 51–58.

83. Шпак О., Булавенко С., Примаченко Н. Фінансова грамотність – запорука життєвої успішності учнів. *Молодь і ринок*. 2017. № 11. С. 26-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2017_11_7.

84. Юрій С. І., Кізима Т. О. Фінансова грамотність населення у діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 16-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2012_2_3.

85. 10 jaar Week van het geld. URL: <https://www.weekvanhetgeld.nl/over-deze-week/10-jaar-Week-van-het-geld/>.

86. Appleyard L. & Rowlingson K. Children and financial education: Challenges for developing financial capability in the classroom. *Social Policy and Society*. 2013. Vol. 12. №. 4. P. 507–520.

87. Danes S. Teen Financial Knowledge, Self-Efficacy and Behavior: A Gendered View. *Journal of Financial Counseling and Planning*. 2007. Vol. 18. № 2. URL: <https://ssrn.com/abstract=2228406>.

88. Financial education for youth and in schools: OECD/INFE policy guidance, challenges and case studies. 2013. URL: https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/TrustFund2013_OECD_INFE_Finl_Ed_for_Youth_and_in_Schools.pdf.

89. Halloluwa T., Vyas D., Usoof H., Bandara P., Brereton M., Hewagamage P. Designing for Financial Literacy: Co-design with Children in Rural Sri Lanka. *Human-Computer Interaction – INTERACT 2017*. INTERACT 2017. Lecture Notes in Computer Science / R. Bernhaupt, G. Dalvi, A. Joshi, D. K. Balkrishan, J. O’Neill, M. Winckler (Eds.). Vol. 10513. Cham: Springer, 2017. P. 313–334.

90. Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies. OECD Publishing, 2005. 178 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264012578-en>.

91. Kalwij A., Alessie R., Dinkova M., Schonewille G., Van der Schors A., & Van der Werf M. The Effects of Financial Education on Financial Literacy and Savings

Behavior: Evidence from a Controlled Field Experiment in Dutch Primary Schools. *Journal of Consumer Affairs*. 2019. № 53 (3). P. 699–730. URL: DOI: <https://doi.org/10.1111/joca.12241>

92. Lusardi A. Financial Literacy Skills for the 21st Century: Evidence from PISA. *The Journal of Consumer Affairs*. 2015. № 49. P. 639–659. URL: DOI: <https://doi.org/10.1111/joca.12099>.

93. Money as You Grow: Help for parents and caregivers. Consumer Financial Protection Bureau. An official website of the United States government. DOI: <https://www.consumerfinance.gov/consumer-tools/money-as-you-grow/>.

94. Mundi Sh. International Experience: Financial Literacy Strategies and Programmes. 2011. URL: <https://www.slideshare.net/economiceducator/international-experience-financial-literacy-strategies-and-programmes>.

95. Opletalová A. Financial Education and Financial Literacy in the Czech Education System. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2015. Vol. 171. P. 1176–1184. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.229>.

96. Ruhwalski A. Rynek finansow. Komisja Nadzoru Finansowego. URL: <http://www.finance.pl>.

97. Safa M. A., Beheshti S. (2018). Interactionist and Interventionist Group Dynamic Assessment (GDA) and EFL Learners' Listening Comprehension Development. *Iranian Journal of Language Teaching Research*, 6(3), 37–56. URL: http://ijltr.urmia.ac.ir/article_120600_7a028bbb2ca75a31452b853d337b9fab.pdf.

98. Sel B., Sözer M. A. The Examination of Primary School Teachers' Financial Literacy Attitudes and Behaviors in Terms of Different Variables. *Elementary Education Online*. 2020. № 19 (4). P. 1987–1997. URL: <https://ilkogretim-online.org/?mno=121821>.

99. Xhemajli A. (2016). The Role of the Teacher in Interactive Teaching. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 4(1), 31-37. URL: <http://doi.org/10.5937/IJCRSEE1601031X>.